

Konrad Lutyński

Poznańscy prałaci i kanonicy w XVI wieku

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 1/2, 109-153

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. KONRAD LUTYŃSKI

POZNAŃSCY PRAŁACI I KANONICY W XVI W.

Zasadniczy skład kapituł katedralnych w wiekach średnich był powszechnie ten sam; również poznańska dzieliła się od początku swego istnienia na dwie grupy: prałatów i kanoników¹. W drugiej połowie XIV w. ustaliła się liczba 10 prałatur². Taka liczba występowała przez cały wiek XIV i utrzymywała się niezmienną aż do reorganizacji w XIX w.³. W XIV w. ustaliła się także liczba 35 kanonikatów⁴. Pierwszych redukcji prebend dokonano w początkach XVII wieku⁵.

Ustalenie dla XVI w. liczebności poszczególnych kapituł natrafia na pewne trudności, przede wszystkim z braku opracowań monograficznych. Wydaje się jednak, że kapituła poznańska z łączną liczbą 45 członków należała w tym okresie do najliczniejszych w metropolii gnieźnieńskiej, tym samym w całym kraju, gdyż kapituły metropolii lwowskiej, pod względem liczebności były uboższe⁶.

¹ Ploechl W. P., *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd 2. Wien 1962 s. 155-157; Hinschius P., *Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland*, Bd 2. Berlin 1869 s. 110 nn; Korytkowski J., *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 do dni naszych*, t. 1 cz. 1. Gniezno 1883 s. 20-22; Zachorowski, S., *Rozwój i ustroj kapituł polskich w wiekach średnich*. Kraków 1912 s. 81-84.

² Z wprowadzeniem przez biskupa Jana V Doliwę w 1362 r. do poznańskiej kapituły archidiacona czerskiego (KDWP III s. 195 nr 1465).

³ Nowacki J., *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 1: *Kościół katedralny w Poznaniu – Studium historyczne*, Poznań 1959, s. 674, t. 2: *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustroj*, Poznań 1964 (cyt. DAP I-II).

⁴ *Liber beneficiorum*, s. 24-56; CP 33 k. 118.

⁵ CP 49 k. 435; CP 50 k. 287, 327; CP 52 k. 717, 724; CP 54 k. 14; CP 57 k. 45v; DAP I s. 674.

⁶ Jeśli wliczyć w skład kapituły także prałatów świeckich i zakonnych, którzy na mocy starych zwyczajów posiadali prawo zasiadania w stallach, chociaż nie mieli prebendy kapitulnej, to najliczniejsza byłaby niewątpliwie kapituła krakowska, która posiadała 39 stałych członków i 9 prałatów tylko z przywilejem instalacji, a więc razem 48 członków. Następnymi były: kapituła poznańska – 46 członków (w tym jeden prałat zakonny z przywilejem instalacji), wrocławska – 45 członków (brak wiadomości o uprawnionych tylko do instalacji), kapituła gnieźnieńska – 37 członków (w tym 6 prałatów tylko z przywilejem instalacji). Pozostałe kapituły nie przekraczały liczby

Podział prebend kapitulnych na prałackie i kanonickie, w Poznaniu, poza podkreśleniem starszeństwa grupy prałackiej, nie dawał w XVI w. żadnej z grup takich przywilejów, które byłyby pomniejszeniem praw grupy drugiej.

Można przyjąć, że do najbardziej istotnych praw kapitulnych należało: prawo udziału i głosu na posiedzeniach, czynne i bierne prawo udziału we wszelkiego rodzaju wyborach kapitulnych, przede wszystkim w wyborze wikariusza kapitulnego i elekcji biskupa, wszędzie prawo do korzystania z uposażenia prebendalnego i udziału we wspólnych dochodach kapituły, a więc prawo do dzierżawienia wsi kapitulnych oraz korzystanie z codziennych przydziałów tzw. „refekcji”.

W wyliczonych uprawnieniach nie było w kapitule poznańskiej w XVI w. istotnych różnic pomiędzy prałatami i kanonikami⁷. Nie istniał też, znany w kapitułach katedralnych na zachodzie Europy, szczególnie we wsześniejszym okresie, podział prałatur na tzw. „dignitas” i „personatus”⁸.

Pomiędzy grupą prałatów i kanoników istniały natomiast różnice o charakterze przywilejów honorowych, jak precedencja oraz strój. Poza tym prałatów wyróżniało z grona kapituły posiadanie pewnej władzy, która wypływała z pełnienia przez nich określonych funkcji. Władza ta nie dawała im szczególnych prerogatyw w życiu organizacyjnym kapituły, a pozwalała jedynie skutecznie wypełniać nałożone na nich obowiązki. Posiadali więc pewną władzę nad instytucjami czy rzeczami powierzonymi opiece kapituły; jurysdykcję nad niższym klerem katedralnym; nad szkołą. Prepozyt posiadał wprawdzie pewne uprawnienia w stosunku do reszty członków, ale tylko w momencie przewodniczenia sesjom kapitulnym, które miał prawo zwoływać. Mógł wtedy upomnieć członków, ogłaszać kary na

30 członków; zob. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1; Kumor B., *Dzieje ustroju Kościoła w Polsce*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 1 cz. 2, pod red. tegoż i Z. Obertyńskiego, Poznań 1974 s. 108; tenże, *Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939)*, ABMK 18 (1969) s. 329, 334, 352, 19 (1969) s. 282, 305, 312; Dola K., *Wrocławska kapituła katedralna w XV w.* Nysa 1977 (mps Biblioteka KUL), s. 35; Librowski S., *Kapituła katedralna wrocławska. Zarys dziejów i organizacji*, Warszawa 1949 s. 28; Mueller W., *Diecezja plocka od drugiej połowy XVI w. do rozbiorów*. Studia Płockie 3 (1975) s. 167; Zebrowski T., *Zarys dziejów diecezji plockiej*, Płock 1976 s. 67-70.

⁷ Wymienionych praw nie posiadali prałaci kapituły wrocławskiej, dlatego z reguły posiadali oni równocześnie jedną z tamtejszych prebend kanonickich, na co wyrażały zgodę nawet statuty. Kapituła wrocławska była jednak pod tym względem wyjątkiem w prowincji gnieźnieńskiej (Dola, *Wrocławska kapituła*, s. 26).

⁸ Kapituły katedralne w Niemczech jeszcze w XVI w. zachowały takie rozróżnienie wśród stopni prałackich (Kist, *Bamberger Domkapitel*, s. 7-22; Rauch, *Mainzer Domkapitel*, s. 195-246).

niewypełniających statuty. W tych przypadkach był on wyrazicielem wspólnej działalności całej kapituły, i podczas jego nieobecności prawo to przechodziło na każdorazowego przewodniczącego danej sesji. Ślad dawnych uprawnień prepozyta pozostał jedynie w dziedzinie działalności gospodarczej. Miał prawo udzielania prowizji na używanie domów i kurii kanonickich, znajdujących się przy katedrze⁹.

1. PRAŁATURY

Przywilejem, wyróżniającym prałatów w kapitule, było prawo precedencji, które pozwalało im zajmować w chórze, na posiedzeniach i w procesjach, miejsce przed kanonikami. Precedencja prałatów kształtowała się głównie w oparciu o historyczne pierwszeństwo danej prałatury, choć w niektórych przypadkach była wynikiem charakteru wykonywanej funkcji¹⁰.

Prepozyt i dziekan zajmowali przez cały okres miejsce pierwsze i drugie¹¹. Natomiast w kolejności innych prałatur zachodziły zmiany aż do początku XVI w. Tak więc archidiacon poznański zajmował najpierw miejsce trzecie, ale w 1443 r. biskup Andrzej Bniński przydzielił mu w chórze miejsce czwarte, czyli po kantorze, a przed scholastykiem i kustoszem; na posiedzeniach kapitułnych miał archidiacon zasiadać tak, jak dawniej, na miejscu trzecim¹². Praktykę odmiennej precedencji w chórze i na posiedzeniach, stosowano także do innych prałatur. W 1443 r. biskup przyznał kanclerzowi miejsce przed archidiaconem, ale już w 1445 r. zmienił swoją decyzję i przyznał tym prałatom pierwszeństwo na przemian w chórze i na posiedzeniach kapitułnych. Zajmował wtedy miejsce po kantorze i kustoszu¹³. Od 1479 r. kanclerz występuje zawsze w spisach na miejscu ostatnim. Jednak jeszcze w 1507 r. rościł sobie prawo do zajmowania miejsca przed archidiaconem pszczeńskim. Z polecenia biskupa Jana Lubrańskiego mieli to rozsądzić archidiacon poznań-

⁹ CP 34 k. 85.

¹⁰ Np. decyzja biskupa Andrzeja Bnińskiego z 1443 r., by kantor, który na kapitule zajmował miejsce czwarte, po archidiaconie poznańskim, zasiadał w chórze na miejscu trzecim (CP k. 29 k. 22).

¹¹ W dokumencie z 1211 r. występuje wprawdzie dziekan przed prepozytem, lecz jest to jedyna wzmianka o takiej kolejności i zdaniem Józefa Nowackiego nie może uzasadniać wniosku przyjętego przez Władysława Abrahama i powtórnego przez Tadeusza Silnickiego, że w pierwotnej kapitule poznańskiej na pierwszym miejscu był dziekan (DAP I s. 673; A b r a h a m, *Organizacja Kościoła*, s. 182; Silnicki, *Wpływy francuskie na polski kościół w XI-XIII w.* Prz. Teol., s. 63).

¹² Cp 29 k. 22.

¹³ DAP II s. 313.

ski Mikołaj Kotwicz, oraz kanonik Jan Górski¹⁴. Jaki w końcu wyrok biskup wydał w tej sprawie, nie odnotowano, w różnych jednak późniejszych spisach kanclerz występował zawsze na ostatnim miejscu.

Archidiakon warszawski, na mocy przywileju z 1362 r. miał zasiadać pomiędzy archidiaconami śremskim i pszczewskim, jednak przez nieobecność w kapitułach podważył swoje prawo do ustalonej wcześniej precedencji i pod koniec XV w. występował już na ogół po archidiakonie pszczewskim¹⁵. Ostatnim wykazem z XVI w., dającym archidiakonowi warszawskiemu miejsce przed archidiakonem pszczewskim, to wykaz z 1510 r.¹⁶.

Brak dla XVI w. dokumentu, który można byłoby uznać za urzędowe określenie precedencji poszczególnych prałatur i kanoników. Źródła przekazują jednak spisy, robione wprawdzie dla innych celów w których usiłowano odtworzyć istniejącą wówczas precedencję. Tak na przykład na niektórych antefoliach księgi posiedzeń notariusz robił wykazy prałatów i kanoników w celu ustalenia kolejności hebdomady, tj. tygodniowego dyżuru w katedrze. Wiadomo zaś, że obowiązki hebdomady pełniono w kolejności według stopnia starszeństwa¹⁷. Istnieją także dwa wykazy, którym można nadać szczególną rangę w ustalaniu precedencji prałatur, tym bardziej, że wykazy te powstały na początku i pod koniec omawianego okresu. Jeden z nich to wykaz prebend kapitulnych we wspomnianym wyżej *liber beneficiorum* z 1510 r., a drugi znajduje się w księdze statutów kapitulnych, a zrobiono go dla zebrania kontrybucji kleru, uchwalonej w 1589 r. na synodzie prowincjonalnym w Piotrkowie¹⁸.

Porównując wszystkie wymienione spisy można stwierdzić, że poza początkowym okresem, kiedy archidiakon warszawski zajmował jeszcze miejsce przed archidiakonem pszczewskim, przez cały wiek XVI obowiązywała prałatury kapituły poznańskiej następująca precedencja: prepozyt, dziekan, archidiakon poznański, kantor, kustosz, scholastyk, archidiaconi: śremski, pszczewski, warszawski, kanclerz.

Prałaci usiłowali, jako „pars senior”, utrwalić zwyczaj, nawiązujący do prawa powszechnego, który w głosowaniu publicznym dawał im większe prerogatywy¹⁹. Kapituła jednak zdecydowanie broniła się

¹⁴ CP 34 k. 38v, 62, 68.

¹⁵ DAP II s. 314.

¹⁶ *Liber beneficiorum*, s. 32.

¹⁷ CP 38 (antefol.), CP 39 (antefol.), CP 40 (antefol.).

¹⁸ *Liber beneficiorum*, s. 25-33; CP 90 k. 276.

¹⁹ B o u i x, *Tractatus de capitulis*, Paris 1882 s. 183.

przed tym. Tak na przykład podczas wyboru w 1542 r. na archidiaconię śremską Alberta Kwiatkowskiego, który był jedynym kandydatem wystawionym przez biskupa, prepozyt i archidiacon poznański wraz z kilkoma kanonikami głosowali za Kwiatkowskim. Prepozyt ogłosił wybór Kwiatkowskiego motywując, że grupa, która go wybrała, choć była w mniejszości, stanowiła „pars senior”. Kapituła zawiesiła wtedy w prawach kapitulnych prepozyta na 6 miesięcy, archidiacona poznańskiego na 1 rok, a innych na 3 miesiące²⁰. Wyboru nie można było unieważnić, chociaż kapituła wydała takie oświadczenie, głównie jednak dlatego, że biskup Sebastian Branicki był zdecydowany nominować Kwiatkowskiego niezależnie od przeprowadzonego wyboru. Dotkliwa kara spowodowała jednak, że po pięciu miesiącach archidiacon ukorzył się przed kapitułą²¹. Innych przypadków stosowania w kapitule poznańskiej w XVI w. przywileju „pars senior” nie odnotowano.

Statuty zatwierdzone w 1517 r. przez biskupa Lubrańskiego zawierają między innymi zakres obowiązków prałatach. Mimo, że już pod koniec XV w. prałatury, z urzędów stały się tylko godnościami, to jednak jeszcze we wspomnianym zbiorze statutów umieszczono stwierdzenie, że nie ma kościelnych godności bez obowiązków i zachęcano prałatów, by wyliczone tam obowiązki wypełniali pilnie²².

1.1. Prepozyt

Obowiązki prepozyta związane były z jego kierowniczą rolą w kapitule oraz reprezentowaniem jej na zewnątrz. Statuty zobowiązywały go do zwoływania i przewodniczenia posiedzeniom oraz formułowania końcowych wniosków. Podobną rolę przewodniczenia miał spełniać na synodach diecezjalnych, naturalnie wtedy, gdy nie przewodniczył im sam biskup. Tak należy chyba rozumieć wyrażenie, nakazujące prepozytom: „vocum in Synodo requisitio”²³. Nie chodziło tu zapewne o zwykłe zabieranie głosu na synodach, gdyż do tego mieli prawo także inni członkowie kapituły.

Brak niestety zupełnie przykładów wypełniania przez prepozytów w XVI w. tego obowiązku, gdyż większość z nich w ogóle z Poznaniu nie rezydowała i nie była na synodach obecna. Wprawdzie w 1577 r. prepozyt Jan Powodowski przewodniczył synodowi, który sam

²⁰ CP 38 k. 56-57.

²¹ CP 38 k. 74.

²² CP 90 k. 30v-31.

²³ „Praepositus in praesidentia capituli et conclusionem consiliorum, vocum in Synodo requisitione” (CP 90 k. 30v).

zwołał, ale występował w charakterze administratora „sede vacante”, a nie jako prepozyt kapituły²⁴. Natomiast na synodzie, który odbył się w Poznaniu w 1561 r. w zastępstwie chorego biskupa Andrzeja Czarnkowskiego, przewodniczył obradom kantor Franciszek Wysocki, który równocześnie był wikariuszem generalnym i oficjałem. Ówczesny prepozyt Adam Konarski na synodzie jednak nie był obecny i nie rezydował w tym okresie w Poznaniu²⁵. Trudno więc ustalić, jaką urzędową funkcję spełniał prepozyt w XVI w. na synodach diecezjalnych.

Już w XIV w. prepozyci mieli prawo przydzielania w dzierżawę członkom kapituły wsi prestymonialnych²⁶. Do XIII w. zaś zastępowali biskupa w zarządzaniu majątkiem biskupstwa²⁷. W XVI w. śladem tych szerokich uprawnień prepozytów w dziedzinie gospodarczej było jedynie przydzielanie członkom kapituły zwolnionych domów i kurii, znajdujących się przy katedrze²⁸.

Jako jedyni spośród prałatów poznańskich, posiadali prepozyci prawa patronackie, w stosunku do czterech prebend kapitulnych: fundi Glinka, św. Marcin, św. Mikołaj (Żegowo) i Środka²⁹. Prezentowali więc na te prebendy swoich kandydatów, a czasem odstępowali to prawo innym. Prepozyt Adam Konarski zrezygnował jednorazowo z prawa prezenty na prebendę św. Marcina, na rzecz Jerzego i Jana Konarskich. Z ich to prezenty otrzymał w 1569 r. kanonik św. Marcina, Hieronim Smogulecki³⁰.

²⁴ CP 43 B, k. 71v; DAP II s. 268.

²⁵ CP 41 k. 36-50; *Synod odbyty w Poznaniu na dniu 13 stycznia roku 1561*, [wyd. Jabczyński J.]. Archiwum Teologiczne R. 2, Poznań 1837 s. 216-226, 359-368; DAP II s. 266.

²⁶ O takich uprawnieniach wspominają statuty nadane przez biskupów poznańskich w 1298 r. oraz 1383 r. (KDWP II s. 146-148 nr 778, 780, III s. 537-538 nr 1813; Fijałek J., *Bibliografia ustawodawstwa kapitulnego w Polsce*, w: *Statuty kapituły katedralnej wrocławskiej z matryaliów przysposobionych przez X. prałata B. Chodyńskiego*, wyd. [...] tenże, Kraków 1915 s. CLIX.

²⁷ Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 24; Zachorowski, *Rozwój i urząd kapituł*, s. 193.

²⁸ CP 90 k. 29v; Antonii Onophrii de Okęcie Okęcki episcopi posnaniensis et varsaviensis supremi Regni cancellarii ecclesiae cathedralis posnaniensis *Visitatio die 15 Junii anno 1781 coepta iam vero die 18 Septembris 1784 finita*, wyd. Staraniem Wydziału Teologicznego PTPN, Poznań 1918 (cyt. Okęcki, *Visitatio*) s. 27.

²⁹ *Receptiones seu installationes ad episcopatum praelaturas et canonicatus ecclesiae cathedralis Posnaniensis ab anno 1532 usque ad annum 1800*, ed R. Weimann, Rocznik PTPN 35 (1908), (cyt. *Receptiones*) s. 20, 26, 33, 40, 47, 49, 45, 54, 55, 66.

³⁰ *Receptiones*, s. 49.

1.2. Dziekan

Dziekana, statuty zobowiązywały do kierowania nabożeństwami w katedrze oraz zlecały mu jurysdykcję nad niższym duchowieństwem i służbą kościelną³¹. Do jego dodatkowych uprawnień z tym związanych należało prawo udzielania instytucji kanonicznej dla prezentowanych przez prałatów i kanoników wikariuszy katedralnych. Na podstawie specjalnego pełnomocnictwa mógł tego dokonać jego zastępca, wicedziekan³².

Wykonywanie jurysdykcji nad niższym klerem katedralnym było powodem napięć pomiędzy kapitułą, a oficjałem i wikariuszem generalnym. Dekretem z 1543 r. biskup Sebastain Branicki wyjął, wikariuszy katedralnych spod jurysdykcji wikariusza generalnego, mimo to jeszcze w 1548 r. wynikł na tym tle spór między wikariuszem generalnym Janem Skrzetuszewskim, a kapitułą. Skrzetuszewski pozwał bowiem dwóch wikariuszy urzędu i prezentował w ich miejsce innych. Kapituła zawiesiła wtedy decyzję Skrzetuszewskiego odwołując się do biskupa Izdbieńskiego³³.

Dziekan w przypadku dłuższej nieobecności zlecał swoje uprawnienia jurysdykcyjne innemu prałatowi lub kanonikowi. Dziekan Hieronim Chojęński, przewidując swoją dłuższą, bo ponad czteroletnią nieobecność, przekazał uprawnienia jurysdykcyjne scholastykowi Kunińskiemu³⁴. Na kapitule generalnej 11 lipca 1578 r. upomniano wikariuszy, którzy nie rezydowali bez wiedzy dziekana lub jego wiceregensa, był nim wtedy scholastyk Kuniński, że jeśli do najbliższej kapituły generalnej na św. Marcina nie powrócą, to zostaną pozbawieni urzędu³⁵.

Czuwanie nad służbą liturgiczną i śpiewem chórowym wikariuszy, zlecał dziekan swojemu stałemu zastępcy – wicediekanowi. Do wypełnienia tych zadań potrzebna była znajomość rubrycystyki. Wicedziekani, uchodzący za ekspertów w tej dziedzinie, byli uczestnikami komisji tworzonych przez kapitułę dla przeprowadzenia korekt ksiąg liturgicznych. W 1505 r. wicedziekan Jan z Grodziska został włączony do zespołu, składającego się także z członków kapituły, pracującego nad korektą homiliarza i innych ksiąg liturgicznych, a przede wszystkim mszału poznańskiego w tymże roku drukowanego³⁶.

³¹ „Decanus in regendis divinis officiis et ministris ecclesiae” (CP k. 90 k. 30v).

³² AC 8 k. 197; DAP I s. 691.

³³ AC 115 k. 177; CP 39 k. 1-8v.

³⁴ CP 43 A, k. 159v; Chojęński nie brał udziału w posiedzeniach aż do 29 II 1580 r. (CP 43 B, k. 28v; CP 44k. 98).

³⁵ CP 44 k. 4v.

³⁶ CP 33 k. 6; CP 34 k. 5v; 21; Estreicher, s. 433.

1.3. Kustosz

Kustosz zarządzał całym wewnętrznym mieniem katedry, zakrystią i skarbcem³⁷. Czuwał także nad pracą służby kościelnej czyli świątnikami. Obowiązek nadzoru świątników należał do prałata kustosa, niewątpliwie od początku istnienia tego urzędu w kapitule poznańskiej, skoro najstarszym uposażeniem jego prebendy były wsie, których nazwa świadczyła o pełnieniu przez ich mieszkańców posługi świątnicznej w katedrze³⁸.

W wypełnianiu obowiązków wspomagał kustosa wicekustosz, którego miał prawo prezentować biskupowi do zatwierdzenia. Wicekustosz składał przed kapitułą przysięgę na wierne spełnianie swoich obowiązków. Jako pomocnik kustosa czuwał więc nad pracą w zakrystii, nad sprzętem liturgicznym, opiekował się ołtarzem głównym, czuwał nad postaciami eucharystycznymi i olejami. Sprawował też bezpośredni nadzór nad świątnikami i dzwonnarzami. Z tego powodu mógł nawet wicekustosz prezentować dzwonnarzy, którymi najczęściej byli scholarze i psalterzyści, do zatwierdzenia przez kapitułę³⁹. Swoje obowiązki wypełniał jednak zawsze w zależności od prałata kustosa, co szczególnie wyraźnie uwidaczniało się w przypadku korygowania zaniedbań⁴⁰.

1.4. Scholastyk

Scholastyk miał przede wszystkim nadzór nad szkołą katedralną. Pierwotnie uczył zapewne osobiście, lecz już od początków XIV w. kierował szkołą osobny nauczyciel – rektor⁴¹. Scholastykowi przysługiwało prawo mianowania rektora oraz kantora, kształcącego młodzież w śpiewie kościelnym i kierującego chórem scholastyków w katedrze. Na stanowiska te powoływano z reguły młodych absolwentów uniwersytetu, którzy po kilku latach pracy udawali się

³⁷ „Omnes circa curam rerum et thesaurus ecclesiae” (CP 90 k. 31); Wyrazem opieki kustosa nad skarbcem było powierzenie mu jednego z dwóch kluczy do skarbcia (CP 48 k. 251).

³⁸ Do uposażenia kustosa należały już w średniowieczu wsie: świątniki, dawniej zwane Poświętne, koło Rogalina, Świątniczki w parafii głuzyńskiej oraz Wielka Wieś koło Buku, skąd mieszkańcy byli zobowiązani do służby w katedrze. Później Wielka Wieś została zamieniona na wieś Kaczanowo w dekanacie pyzdrowskim (CP 112 k. 100; KDWP Is. 317 nr 357; *Liber beneficiorum*, s. 31; S o b i s i a k W., *Rozwój latyfundiów biskupstwa poznańskiego w XVI do XVIII wieku*, Poznań 1960 s. 90; DAP I s. 709.

³⁹ CP 39 k. 67v; CP 41 k. 232; CP 33 k. 6; CP 42 A, k. 65; CP 28 k. 59, 62; CP 34 k. 27; CP 36 k. 171v; CP 39 k. 156; CP 41 k. 136v; CP 90 k. 407 (tenor przysięgi).

⁴⁰ CP 43 A, k. 30.

⁴¹ Jeszcze w 1435 r. scholastyk poznański, Mikołaj Szumiński uczył sam w szkole katedralnej (AC 16 k. 118v; AC 19 k. 37v).

na dalsze studia, albo obejmowali inne stanowiska kościelne⁴². Kapituła domagała się od scholastyków, w oparciu o prawa i zwyczaj prowincji gnieźnieńskiej, by dbali o stan budynku szkolnego. Na ten problem zwrócono uwagę już w 1515 r., a więc krótko po wybudowaniu nowej szkoły w 1504 r.⁴³ Od 1545 r. do 1550 r. wiodła w tej sprawie spór z ówczesnym scholastykiem Janem Rydzyńskim, ale bezskutecznie⁴⁴. Domagano się wtedy także, by scholastyk lepiej zadbał o porządek w nauczaniu, by dobierał odpowiednich rektorów i by ich przed wprowadzeniem w urząd przedstawił kapitule. Zarządzano również, by w imieniu kapituły, przynajmniej cztery razy w roku, szkołę wizytował⁴⁵.

W statucie z 1517 r. określono, że scholastyk ma, wspólnie z prałatem kantorem, pełnić („recturam... in divinis officiis”), gdy w katedrze celebrował biskup⁴⁶. Niezupełnie jasne to określenie Józef Nowacki tłumaczy, jako kierowanie duchowieństwem w chórze i scholarzami – śpiewakami; nie wyklucza jednak, że chodziło o pełnienie funkcji diakona i subdiakona w czasie mszy pontyfikalnej biskupa⁴⁷. Wydaje się, że ta druga możliwość jest bardziej prawdopodobna, ponieważ w statucie zaznaczono, że chodzi o nabożeństwo celebrowane przez biskupa, gdy tymczasem kapłani i scholarze śpiewali także podczas innych nabożeństw. Poza tym trudno wyobrazić sobie sytuację, kiedy dwóch prałatów kierowałoby równocześnie śpiewem.

1.5. Kantor

Obowiązki prałata kantora, oprócz omówionej wyżej wzmianki, nie zostały dokładniej sprecyzowane w statutach. Można je jedynie określić na podstawie faktu, że miał prawo wyznaczać precentora, który w chórze katedry intonował antyfony i responsoria⁴⁸. Analogie przeprowadzone w stosunku do innych kapituł także potwierdzają rolę kantorów, jako kierujących śpiewem liturgicznym, czy wręcz

⁴² DAP II s. 676.

⁴³ CP 33 k. 106v; CP 38 k. 172.

⁴⁴ CP 38 k. 124-137; CP 39 k. 2v-51; 31 V 1549 – „Sententia super reparandi scholam in Summo Posnaniensi contra reverendissimum episcopum ac capitulum cathedrale Posnaniense” (R y b u s, *Regesty*, s. 176).

⁴⁵ CP 39 k. 25.

⁴⁶ „Scholasticus circa ministrum scholarium et recturam cum cantore in divinis officiis per Dominum episcopum celebrantem (CP 90 k. 31).

⁴⁷ DAP II s. 317.

⁴⁸ KDWP II s. 307 nr 962; CP 18 k. 193v; CP 28 k. 163; CP 94 k. 24; DAP I s. 699.

czuwających nad uczestnictwem w liturgii katedralnej⁴⁹. Określenie kantora w aktach wizytacji z XVIII w. jako „Primicerius” potwierdzają te przypuszczenia⁵⁰.

1.6. Kanclerz

Funkcja prałata kanclerza była związana głównie z działalnością kancelarii kapitulnej, którą kierował. Najważniejszym jego obowiązkiem była troska o przywileje i dokumenty katedry, tak stare, jak i nowo wystawione. W tym ostatnim przypadku miał czuwać nad ich poprawnością⁵¹.

1.7. Archidiakoni

Obowiązki i wypływająca z nich działalność wymienionych wyżej prałatów, była związana z ustrojem samej kapituły, albo z jej działalnością w stosunku do instytucji jej podległych. Inaczej kształtowały się obowiązki prałatów archidiakonów. W XVI w. byli oni bowiem raczej urzędnikami biskupa aniżeli kapituły.

Do kapituły poznańskiej należało czterech prałatów archidakonów: wysoko stojący w precedencji archidiakon poznański, oraz archidiakoni: śremski, pszczewski i warszawski. Każdy z nich nie tylko posiadał prebendę i miejsce w stallach kapitulnych, ale był również pełnoprawnym członkiem kapituły, co warto podkreślić, bo w niektórych kapitułach działo się w tym względzie inaczej⁵².

W średniowieczu archidiakoni posiadali w diecezji władzę zwyczajną, a więc wypływającą z ich urzędu, a nie z delegacji biskupa. Była to więc tzw. „potestas ordinaria”. Biskup Andrzej Żaremba, tworząc w 1298 r. archidiakonaty okręgowe, przyznał im te same uprawnienia, jakie posiadał przedtem archidiakon stołeczny poznański, a więc prawo zarządzania przydzielonym sobie okręgiem – archidiakonatem, prawo wizytowania na tym terenie parafii, sądzenia i szafowania cenzurą kościelną⁵³. Taką władzę posiadali archidiakonaci w zasadzie aż do Soboru Trydenckiego. Jednak już w XIII w.

⁴⁹ K o r y t k o w s k i, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 37; Z a c h o r o w s k i, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 194; P r z y b y s z e w s k i B., *Kapituła krakowska za kanonikatu Jana Długosza 1436-1480*, w: *Długossiana studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*. Zesz. nauk Uniw. Jag. 561 Pr. hist., z. 65 s. 5.

⁵⁰ O k ę c k i, *Visitatio*, s. 29.

⁵¹ CP 90 k. 31.

⁵² Obszerne studium o archidiakonach i archidiakonatach w diecezji poznańskiej zob. w dziele Józefa Nowackiego, DAP II s. 286-321; zob. też EK I 869-873 (tam podano wyczerpującą literaturę przedmiotu).

⁵³ KDWP II s. 139 nr 770.

władza ta została faktycznie ograniczona przez utworzenie oficjalu generalnego i wikariatu generalnego oraz oficjalu foralnych. W XV w. zakres uprawnień archidiaconów odbył wyraźną ewolucję i to „in minus” i ograniczał się do wizytacji i egzaminowania kandydatów przed święczeniami. Pod koniec XV w. władzę archidiaconów, jak się wydaje, uznawano już jako delegowaną przez biskupa, o czym świadczyłby mandat biskupa Uriela Górki z 30 czerwca 1488 r. skierowany do archidiaconów i wyznaczający im czas, kiedy winni przeprowadzić wizytację⁵⁴.

W życiu kapituły archidiaconi nie posiadali żadnych wyróżniających ich uprawnień. Brak także w XVI w. śladu wykonywania przez archidiaconów ich dawnych liturgicznych funkcji, które pełnili przy mszy pontyfikalnej, celebrowanej przez biskupa⁵⁵. Statuty kapitulne z 1517 r. wymieniają tylko obowiązek przeprowadzania wizytacji⁵⁶. Jeszcze w połowie XVI w. władali jak dawniej cenzurą kościelną. W 1546 r. archidiacon śremski Albert Kwiatkowski zabronił mieszczaninowi kościańskiemu, Baltazarowi, pod groźbą ekskomunikacji, zajęcia folwarku plebańskiego Wydziszewa⁵⁷. Wyraźnym jednak śladem urzędu archidiacona są skargi kapituły, że archidiaconi nie wizytują swoich terenów, po raz pierwszy w 1540 r., później w latach 1556, 1558, 1561⁵⁸. Na synodzie poznańskim z 1561 r. kapituła zarządziła, by archidiaconi wizytowali parafie przynajmniej co trzy lata, i to pod sankcją utraty urzędu⁵⁹.

Sobór trydencki nie zniósł obowiązku wizytowania archidiaconatów przez archidiaconów, nakazał im jednak dokonywać wizytacji osobiście i z polecenia biskupa, któremu mieli w ciągu miesiąca przesyłać pisemna relacje⁶⁰. Z okresu potrydenckiego istnieje wzmianka o wizytowaniu w 1565 r. archidiaconatu poznańskiego, ale później brak wiadomości o odbywanych wizytacjach, a w 1588 r. biskup Łukasz Kościelecki upominał archidiaconów, zaznaczono, że nie pierwszy raz, by wizytowali swoje archidiaconaty i przesyłali mu akta tych wizytacji⁶¹.

Na przestrzeni czasowej XVI w. było ogółem 113 prałatów. Liczba ta jednak określa ilość kadencji prałackich, nazwisk jest bowiem

⁵⁴ „Ibidem dominus episcopus mandavit dominis archidiaconis visitare archidiaconatus suos mox post mensem” (CP 31 k. 153).

⁵⁵ Siłnicki, *Organizacja archidiaconatu*, s. 9.

⁵⁶ „Archidiaconus circa visitationem sibi consignatam” (CP 90 k. 31).

⁵⁷ AC 117 k. 143v.

⁵⁸ CP 38 k. 25, 86; CP 40 k. 29, 34, 35, 250; CP 41 k. 85.

⁵⁹ CP 41 k. 43n.

⁶⁰ *Concilium Tridentinum, diariorum, actorum, epistolarum, tractatorum nova collectio*, ed. Societas Goerresiana, Sess. XXIV cap. 3.

⁶¹ CP 41 k. 201; CP 45 k. 52, 54v.

niewiele mniej, bo 98, dlatego, że niektórzy z prałatów zmieniali swoje prebendy, lub zmuszeni do ustąpienia na rzecz innego pretendenta, ponownie obejmowali tę samą prebendę prałacką, gdy została zwolniona.

2. KANONIKATY

2.1. Kanonikaty zwyczajne

Najwcześniejszym przekazem, z którego można wnioskować o liczbie prebend w kapitule poznańskiej, jest wiadomość o ustanowieniu w 1300 r., przez biskupa Andrzeja Zarembe, 33 wieczystych wikariuszy kanonickich⁶². Jeśli przyjmie się, że krótko po 1298 r. powstała dziewiąta prałatura – kanclerstwo, to liczbę istniejących w 1300 r. prebend kanonickich można określić na 24⁶³.

W ciągu dalszych stuleci liczba prebend kanonickich wzrastała tak, że przy końcu XV w., kiedy kapituła stała się już gronem zamkniętym, liczba ta wzrosła do 34 i miała, po kapitule wrocławskiej, najwyższą liczbę prebend kanonickich w kapitułach metropolii gnieźnieńskiej⁶⁴.

Mimo, że na początku XVI w. kapituła była gronem zamkniętym, to jeszcze w 1504 r. doszło do erekcji nowego, ostatniego już kanonikatu. Fundatorem prebendy był brat biskupa Jana Lubrańskiego, Mikołaj, wojewoda kaliski, później poznański. Kapituła po zbadaniu, że nowa fundacja nie obciąża majątku wspólnego, wyraziła 10 grudnia 1504 r. zgodę na nową fundację i zwróciła się do biskupa o zawieszenie przepisu dotyczące „numerus clausus” prebend kapitulnych⁶⁵. Zasadniczym uposażeniem nowej prebendy miał być roczny czynsz od 200 grzywien, wypłacany corocznie 2 lutego. Fundator zastrzegł sobie prawa patronackie i posiadanie tej prebendy przez członków swojego rodu. Stąd wzięła się nazwa prebendy określanej, jako „fundi Godziembarum vel Pinariorum”. Przywilej erekcyjny tego kanonikatu wystawił biskup Jan Lubrański 23 grudnia 1504 r., a 21 lutego 1517 r. został on w Ostrzyhomiu zatwierdzony przez legata papieskiego, kardynała Tomasza⁶⁶. Pierw-

⁶² DAP I s. 673.

⁶³ DAP I s. 674; KDWP II s. 225 nr 871.

⁶⁴ W roku 1580 kapituła wrocławska posiadała 38 prebend kanonickich (D o l a, *Wrocławska kapituła*, s. 35; zob. także: K o r y t k o w s k i, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. I s. 47; L i b r o w s k i, *Kapituła wrocławska*, s. 28; K u m o r, *Dzieje ustroju*, s. 108).

⁶⁵ CP 33 k. 117.

⁶⁶ CP 33 k. 118; AC 115 k. 260v, 261v; CP 34 k. 138; *Liber beneficiorum*, s. 51.

szym kanonikiem i posiadaczem tej prebendy został dziekan warszawski, Piotr ze Sosnkowa herbu Gołdziemba⁶⁷.

Liczba 35 kanoników, jaka ustaliła się na początku XVI w. mimo niesprzyjających warunków w okresie Reformacji, przez całe stulecie nie uległa zmniejszeniu. W pierwszej połowie XVII w., ze względu na zmniejszenie się dochodów, skasowali biskupi niektóre prebendy. W latach 1610-1645 skasowano łącznie 11 prebend kanonickich, a pozostałe po nich uposażenie przekazano do wspólnego majątku kapituły⁶⁸.

Uposażenie każdej prebendy określano jako „fundum”. Dla ich odróżnienia, dawano im nazwę, albo wsi dotacyjnej, albo tej, z której czerpano najznaczniejsze dziesięciny⁶⁹. W ten sposób nazywano przy instalacji oraz w dokumentach nie tylko prebendę, ale i sam kanonikat⁷⁰. Czasem jednak kanonikat określano także tytułem świętego, dla którego uczczenia był on erygowany jak na przykład powstały w 1504 r. kanonikat, erygowany przez biskupa Lubrańskiego ku uczczeniu i pod wezwaniem św. Stanisława, biskupa krakowskiego i męczennika⁷¹. W kapitule poznańskiej cztery kanonikaty określano mianem świętego: kanonikat św. Marcina, św. Mikołaja, św. Stanisława i św. Jana. Jednak tylko w przypadku kanonikatu św. Stanisława można udowodnić, że był on erygowany ku uczczeniu tego świętego⁷². Trzy inne nosiły zapewne imię świętego głównie ze względu na pewne powiązania swoich prebend, albo z kolegiatą św. Mikołaja⁷³, albo z jurysdyką kapitułną nazywaną św. Marcinem, gdyż na jej terenie stał kościół parafialny pod tym wezwaniem⁷⁴, albo też z kościołem św. Jana i konwentem poznańskich joannitów⁷⁵.

Porównywanie spisów prebend kanonickich z XV i początku

⁶⁷ CP 33 k. 118; Materiały do historii i heraldyki polskiej, wyd. B. Ulanowski. Archiwum Komisji Historycznej (cyt. AKH) t. III. Kraków 1886, s. 359.

⁶⁸ CP 49 k. 435; CP 50 k. 287, 327; CP 52 k. 717, 724; CP 54 k. 14; CP 57 k. 45v; DAP I s. 674.

⁶⁹ *Liber beneficiorum*, s. 33-56; K o r y t k o w s k i, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 49.

⁷⁰ Zob. np. adnotacje w księdze instalacji i recepcji: „Perceptio... ad canonicatum fundi Oporowo”, „ad canonicatum fundi Pelczyno”, „ad canonicatum fundi Przysieka” (*Receptiones*, s. 59nn); zob. też wykaz należności w rozliczeniach prokuratora generalnego kapituły: Rokietnica, Tarnowska, Oporowska, Trzcieleńska itd. (CP 45 B, k. 16v).

⁷¹ CP 33 k. 118-119.

⁷² CP 33 k. 117v-118.

⁷³ „Andreas Krziczsky prebendam Sancti Nicolai habet ex eo appellatam, quia in vicinia habet decimam, que est propria illius prebende, cum orto et piscina.” (*Liber beneficiorum*, s. 48).

⁷⁴ „Prebenda Sancti Martini, que habet decimam [...], item censum de villa s. Martini [...]” (*Liber beneficiorum*, s. 41).

⁷⁵ *Liber beneficiorum*, s. 55.

wieku XVI oraz wiadomości o poszczególnych kanonikatach w księdze instalacji, pozwala na przyjęcie następujących nazw dla poszczególnych kanonikatów⁷⁶: Chwałkowo, Dakowy, Dalabuszki, Drożdżyce, Dubin, Gałowo, Giecz, Glinka, Godziemba (Lubraniec, św. Stanisław), św. Jan (Komandoria), Jankowo, Jaszkowo (Ocieszyn), Kazmierz (Goślina), Kijewo, Kórnik, Krzesiny, Łęki, św. Marcin, Mosina (Trzcielín), Nagradowiec, Oporowo, Pelczyn, Popowo, Przysieka, Rogalin, Rogoźno, Rokietnica (Cerkwica), Strzeszyn, Splawie, Studzieniec, Śródka, Tarnowo, Winiary, Wyskoć, Żegowo (Dziegowo, św. Mikołaj), Zegrze (Rataje).

Nazwy kanonikatów zostały tu uszeregowane alfabetycznie. W spisie wszystkich prebend z 1510 r. ich kolejność jest inna. Nie wpłynęła na to zapewna data ich erekcji o czym świadczyłby fakt umieszczenia kanonikatu fundi Lubraniec na miejscu 27, a przecież był erygowany jako ostatni. Kolejność taka mogła powstać w wyniku starszeństwa, czyli stażu poszczególnych prebendarzy⁷⁷. Znane nam wykazy prebend pochodzą z rewizji dóbr, albo były robione w celu ustalenia płatności. Zrozumiały jest brak wykazu kanonikatów według godności, skoro precedencje kanoników ustalano w zależności od czasu recepcji i instalacji, a nie od posiadanej prebendy. Na zmianę tej zasady wpływał jedynie wyższy stopień święceń. Kapituła poznańska stosowała w tym przypadku praktykę odmienną od przyjętej w Gnieźnie, gdzie o precedencji wśród kanoników decydował czas powstania danego kanonikatu⁷⁸. Spory, jakie czasem toczyli poznańscy kanonicy w związku z precedencją, zmierzały przede wszystkim do wyświetlenia, który z nich był wcześniej instalowany; zmierzały więc do ustalenia tzw. „gradus senii”⁷⁹.

Pojęcie „gradus senii”, czyli stopień starszeństwa, stosowano w niektórych przypadkach także wobec prałatów. Zasada ta obowiązywała wszystkich członków kapituły przy rozdzielaniu wsi prebetymonialnych. Podczas przydziału „prestimonium” Starczanowo, we wrześniu roku 1550, kanonik Piotr Gorzeński uzyskał potwier-

⁷⁶ CP 90 k. 276v-277v; CP 111; CP 111 k. 48-52v; *Liber beneficiorum*, s. 33-56; DAP I s. 674.

⁷⁷ Wykaz prebend według *Liber beneficiorum*, s. 33-56: Tarnowo, Kórnik, Kijewo, Rokietnica, Drożdżyce, Kazmierz, Wyskoć, Studzieniec, św. Marcin, Łęki, Jankowo, Oporowo, Zegrze, Rogalin, Dakowy, Splawie, Dubin, Winiary, Gałowo, Dalabuszki, Mosina, Jaszkowo, Rogoźno, Przysieka, Żegowo (św. Mikołaj), Lubraniec (Godziemba – św. Stanisław), Nagradowice, Popowo, Chwałkowo, Pelczyn, Glinka, Krzesiny, Śródka, św. Jan (Komandoria).

⁷⁸ K o r y t k o w s k i, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 49.

⁷⁹ Tak np. spór z 1537 r. pomiędzy kanonikami, Jakubem Wedelskim i Andrzejem Przeclawskim, zmierzał do wyjaśnienia, który z nich wcześniej instalował się na swój kanonikat (CP 37 k. 120-120v); zob. też CP 39 k. 166, 176.

dzenie swojego starszeństwa przed kanclerzem, Bartłojem Gądkowskim, i otrzymał zarząd nad Starczanowem. Kanclerz wniósł wtedy apelację do biskupa, który ostatecznie jemu przyznał to prestymonium. W swoim wyroku jednak biskup nie kwestionował, że należało prawo starszeństwa stosować tak wobec prałata, jak i kanonika, podał jedynie w wątpliwość starszeństwo Gorzeńskiego, bo zrezygnował on z wcześniej posiadanego kanonikatu, i zdaniem biskupa, „gradus senii” Gorzeńskiego należało liczyć od drugiej instalacji, a ta odbyła się później niż Gądkowskiego⁸⁰.

Uprawnienia i obowiązki kanoników kształtowały się podobnie, jak w innych kapitułach materopolii gnieźnieńskiej⁸¹. Do podstawowych uprawnień należały: tzw. głos stanowczy na posiedzeniach, wyznaczone miejsce w chórze katedry, co w naturalny sposób łączyło się z przywilejem precedencji przed resztą duchowieństwa diecezjalnego, oraz prawo do korzystania z dochodów swojej prebendy i odpowiedniego udziału w dobrach wspólnych. Pomiędzy prałatami i kanonikami nie było w tym względzie istotnych różnic. Także następujące obowiązki miały być spełnione przez obydwie grupy kapitułne: branie udziału w posiedzeniach, odmawianie brewiarza oraz uczestniczenie we wspólnej mszy św., czyli tzw. mszy konwentualnej.

W XVI w. kilka prebend rezerwowano dla kanoników, na których ustawy kapitułne nakładały dodatkowe obowiązki. W ten sposób powstały tzw. kanonikaty doktorskie. Geneza tego typu kanonikatu sięga z całą pewnością wieku XV, a może i wcześniejszych⁸². Rzeczywiste jednak ukonstytuowanie się tego urzędu i złączenie na stałe z określoną prebendą kapitułną dokonało się dopiero w omawianym okresie.

2.2. Kanonikaty doktorskie

Sobór laterański IV w 1215 r. postanowił, aby przy wszystkich kościołach katedralnych stworzyć odpowiednie beneficja dla teologów – mistrzów, nauczających w tamtejszych szkołach chcąc im przez to zapewnić utrzymanie, niezależne od opłat składanych dotychczas przez uczniów. Ze źródeł nie wynika jednak, czy były to beneficja kapitułne. Brak także wiadomości, aby takie kapitułne beneficjum było dla teologa zarezerwowane w tym okresie przy katedrze poznańskiej. Zresztą nie istniała wtedy potrzeba rezerwacji, skoro

⁸⁰ CP 39 k. 53v, 54; AE X k. 5-9v.

⁸¹ Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 435; Librowski, *Kapituła wrocławska*, s. 39-57.

⁸² Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 74.

kapituły polskie nie miały, co najmniej do XIV w., charakteru ekskluzywnego, niedopuszczającego do swego grona plebejów, z których zazwyczaj rekrutowali się ówcześni uczeni.

Zarezerwowanie osobnych prebend kanonicznych dla doktorów, wiązało się z wywalczonym przez szlachtę przywilejem, który wykluczał plebejów z ważniejszych polskich kapituł. Szlachta gwarantowała sobie w ten sposób prawie wyłączny dostęp do najbardziej dochodowych prebend, a uzasadniała to skutecznością obrony praw Kościoła⁸³.

Zupełne wyeliminowanie plebejów z kapituł katedralnych praktycznie nie było jednak możliwe. Przede wszystkim dlatego, że kapituły potrzebowały ludzi wykształconych, zdolnych do podjęcia obowiązków kaznodziejskich oraz wykładów dla duchowieństwa z zakresu teologii i prawa kanonicznego. Łączyła się z tym stała rezydencja przy katedrze. Studiująca w XVI w. szlachta nie starała się o uzyskanie dyplomu naukowego, który uprawniał do prowadzenia publicznych wykładów; większość przedkładała raczej karierę administracyjną. Dochodziło więc do kolizji interesów szlachty i kapituł. Na przestrzeni XV i XVI w. zachodziły przypadki, że kapituły nie podporządkowywały się istniejącym w tym względzie przepisom, przy równoczesnym stałym nacisku szlachty, by plebejów zupełnie z kapituł katedralnych eliminować⁸⁴. Wyrazem kompromisu między interesami szlachty, a kapituł, jako instytucji obsługujących kościoły katedralne, było ustanowienie, na początku XVI w., stałych kanonikatów doktorskich. Dla osiągnięcia takiego kanonikatu nie trzeba było wykazać się rodowodem szlacheckim, lecz jedynie ukończeniem studiów i odpowiednim dyplomem doktorskim.

Pierwszym dokumentem normującym przyjmowanie plebejów do kapituły poznańskiej była bulla papieża Marcina V „Cunctis orbis ecclesiis” z roku 1421⁸⁵. Postanawiała ona ogólnie, że plebeje starający się o prebendy kanoniczne winni wykazać się stopniami naukowymi oraz siedmioletnimi studiami uniwersyteckimi⁸⁶. Naj-

⁸³ Takie uzasadnienie daje autor zводу statutów kapituły wrocławskiej z 1500 r. (Fijałek, *Bibliografia ustawodawstwa kapitułnego*, s. CLXXII), Ploechl, *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd 2 s. 158; Rechowicz M., *Początki i rozwój kultury scholastycznej do końca XIV w.*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 1: *Sredniowiecze*, pod red. tegoż. Lublin 1974 s. 46.

⁸⁴ Balzer O., *Skartabelat w ustroju szlachectwa polskiego*, Kraków 1911 s. 77-111; Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 119-127.

⁸⁵ DK 146 (druk: *Urkunden und Aktenstuecke zur Geschichte der in der heutigen Provinz Posen vereinigten ehemale polnischen Landsteile [...]* hrsg. von N. Ehrenberg, Leipzig 1892 s. 11-13); Fijałek, *Bibliografia ustawodawstwa kapitułnego*, s. CLXX; Balzer, *Skartabelat*, s. 80.

⁸⁶ DK 146.

wcześniejsza w tym przedmiocie ustawa sejmowa z roku 1496 nieco odmiennie regulowała sprawę przyjmowania plebejuszy do pięciu najważniejszych kapituł katedralnych w Polsce: gnieźnieńskiej, krakowskiej, płockiej, poznańskiej i wrocławskiej⁸⁷. Dostęp do prebend kapitulnych rezerwowała tylko dla szlachty, jednak dla doktorów plebejskiego pochodzenia zastrzegała trzy prebendy kapitulne, oprócz tego jeszcze trzech doktorów plebejów mogło objąć inne kanonikaty. Podział prebend zarezerwowanych miał być następujący: po jednej prebendzie dla teologa, prawnika i doktora medycyny; podobnie należało przydzielać wolne kanonie dla trzech dalszych doktorów. Według tego wariantu mogło być w kapitule po dwóch doktorów prawa, dwóch teologii i dwóch medycyny. Jeśli jednak w kapitule nie było prebend zarezerwowanych, wtedy mogło wejść do niej tylko pięciu doktorów plebejskiego pochodzenia: dwóch doktorów teologii, dwóch prawa i jeden medycyny. Ustawa określiła więc górną liczbę osób stanu nieszlacheckiego, które mogły wejść do kapituł katedralnych.

Statut sejmowy z 1501 r., uchwalony pod wyraźnym naciskiem szlachty, był cofnięciem się wstecz i zabraniał przyjmowania do kapituł plebejów nawet z dyplomami doktorskimi⁸⁸. Jednak już w roku 1505 powrócono do poprzedniej ustawy z 1496 r.⁸⁹

Najstarszym w Polsce kapitulnym aktem prawnym, który regulował sprawę przyjmowania kandydatów, tak pochodzenia szlacheckiego jak i plebejskiego, był poznański statut biskupa Jana Lubrańskiego, ogłoszony na posiedzeniu generalnym, 20 listopada 1499 r. Był on oparty przede wszystkim na wspomnianej już bulli Marcina V, częściowo zaś na konstytucji sejmu piotrkowskiego z 1496 r. Statut nie określał jednak ilości prebend doktorskich w kapitule poznańskiej, a raczej warunki, jakie musieli spełniać ci, którzy chcieli instalować się w kapitule jako doktorzy⁹⁰.

Pełne dostosowanie się prawa kościelnego do ostatnich konstytucji sejmowych w sprawie przyjmowania plebejów do kapituł oraz ustalenie ilości prebend doktorskich, dokonano się poprzez dwie

---

⁸⁷ *Leges statuta constitutiones privilegia Regni Poloniae Magni Ducatus Lithvaniae omniumque Provinciarum Annexarum a Comitibus Visliciae Anno 1347 celebratis usque ad ultima Regni Comitum, Varsaviae 1732* (cyt. Vol. leg.) I s. 262n.

⁸⁸ B o s t e l F., *Nieznaną konstytucją sejmowa z roku 1501*. Kwart. hist. 1 (1887) s. 417.

⁸⁹ B a l z e r, *Skartabelat*, s. 92.

⁹⁰ CP 467 k. 54v; CP 33 k. 1; F i j a ł e k, *Bibliografia ustawodawstwa kapitulnego*, s. CLXXII.

enuncjacje papieskie: bullę Leona X, „Creditam nobis”, z 31 lipca 1515 r. oraz breve Pawła III, z 16 października 1543 r.⁹¹.

Pierwsza zastrzegła dwa miejsca dla magistrów teologii, dwa dla doktorów prawa kanonicznego lub rzymskiego. Breve Pawła III potwierdzało w całości wspomnianą bullę, ale obok czterech istniejących już kanonikatów doktorskich ustanawiało piąty dla magistra medycyny. Breve było korzystniejsze dla plebejuszy dlatego, że zalecało, by szlachta zarezerwowanych miejsc nie zajmowała⁹².

Brak jakichkolwiek śladów, aby w kapitule poznańskiej istniała na przełomie XV/XVI w. specjalnie wytypowana prebenda dla doktorów. Przyjmowano ich na wolny w danym momencie kanonikat. W Gnieźnie w tym okresie istniały dwie prebendy przeznaczone już w połowie XV w. dla doktorów⁹³. Wydaje się natomiast, że krótko po wydaniu bulli przez Leona X, bo jeszcze w 1515 r., próbowano także w Poznaniu przeznaczyć na ten cel jedną z prebend i stworzyć specjalny kanonikat doktorski. Gdy 6 grudnia 1515 r. doktor dekretów Jan Charbowski rezygnował na rzecz archidiacona poznańskiego i licencjata dekretów Andrzeja Włościejewskiego z prebendy fundi Tarnowo, notariusz określił ją jako doktorską⁹⁴. Trudno jednak dociec od kiedy uchodziła za doktorską. Charbowski otrzymał tę prebendę po śmierci Jana Łukowskiego i rezygnacji z niej przez Andrzeja Ciesielskiego. Gdy instalował się 7 października 1514 r. notariusz nic nie wspominał, aby prebenda ta uchodziła za inkorporowaną do kanonikatu doktorskiego⁹⁵. Pierwsza wzmianka o doktorskim charakterze tej prebendy pochodziłaby więc z grudnia 1515 r. Jest to zresztą jedna wiadomość i nie powtarza się przy żadnej z następnych instalacji na kanonikat z prebendą związany⁹⁶. Była to zapewne pierwsza, choć nieudana próba, przeznaczenia na stałe jednej z prebend dla kanonika doktora. Zamiar ten zrealizowano dopiero osiem lat później, kiedy 16 lipca 1523 r. biskup Piotr Tomicki złączył z prebendą fundi Jankowo kanonikat doktorski teologa, na który nominację dostał 3 lipca profesor Akademii Lubrańskiego, doktor teologii Tomasz Bederman⁹⁷. W tym samym czasie postanowiono także jakąś inną prebendę złączyć z kanonikatem

⁹¹ *Constitutiones synodorum Metropolitanæ Ecclesie Gnesnensis Provincialium auctoritate Synodi Provincialis Gembicjanane per Deputatos recognitæ Jussu vero et opera Illustrissimi ac Reverendissimi Domini D. Joannis Węzyk [...], Cracoviae 1761* (cyt. Wężyk) s. 150-165.

⁹² Balzer, *Skartabelat*, s. 96-97.

⁹³ Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. cz. 1 s. 74-75.

⁹⁴ CP 35 k. 17; AE V k. 149.

⁹⁵ CP 34 k. 177.

⁹⁶ CP 35 k. 17.

⁹⁷ AE VII k. 18v-20.

jurysty, bo wspomina o tym bulla Klemensa VII, rozpoczynająca się od słów „Creditam nobis”, a wystawiona 19 grudnia 1523 r. Bulla potwierdzała decyzję Tomickiego przyłączenia dwóch prebend do kanonikatów teologa i jurysty, imiennie wymieniła jednak tylko prebendę fundi Jankowo, jako rezerwowaną dla kanonika teologa⁹⁸.

Dopiero w roku 1525, po śmierci kanonika Zygmunta Kamieńskiego, postanowiono inkorporować jego prebendę fundi Kaźmierz, do kanonikatu jurysty⁹⁹. Najpierw wszakże trzeba było uregulować sprawę koadjutorii tego kanonikatu, którą posiadał od roku 1523 Piotr Gorzeński. W 1533 r. otrzymał on w zamian prebendę fundi Dalabuszki oraz gwarancję biskupa Jana Latałskiego, że starszeństwo będzie mu się liczyć od roku 1523, czyli od momentu otrzymania wspomnianej koadjutorii¹⁰⁰. Samej inkorporacji prebendy fundi Kaźmierz do kanonikatu jurysty dokonano dopiero 8 marca 1526 r.¹⁰¹

Od roku 1526 były w kapitule poznańskiej dwie prebendy trwale związane z kanonikatami doktorskimi. Brak natomiast potwierdzonej wiadomości o zarezerwowaniu osobnej prebendy dla doktora medycyny. Ludwik Gąsiorowski, w rozprawie na temat powstania kanonikatu doktora medycyny, twierdzi, że już od 1543 r., a więc od momentu wystawienia breve przez Pawła III, inkorporowano do kanonikatu doktora medycyny prebendę fundi Popowo¹⁰². W XVI w. prebendę tę posiadali wprawdzie doktorzy, ale prawa. Żaden z posiadających tę prebendę kanoników nie tytułował się doktorem medycyny, wszyscy też byli pochodzenia szlacheckiego i nie okazywali dyplomu doktorskiego przy instalacji, jak to czyniono przy obejmowaniu prebend doktorskich. Kiedy w 1645 r. biskup Andrzej Szółdrski kasował siedem kanonikatów, w tym także fundi Popowo, nie zaznaczył, aby prebenda ta miała należeć do kanonikatu doktorskiego¹⁰³. Natomiast dopiero po jej wznowieniu, występuje ona w wizytacji biskupa Antoniego Okęckiego z 1781 r. jako „fundus doctoralis Popowo”¹⁰⁴. Należy więc przypuszczać, że nie było

⁹⁸ DK 245; DK 246.

⁹⁹ AC 100 k. 11v; DAP I 722.

¹⁰⁰ Na wspomnianej obietnicy oparła się kapituła w 1550 r., kiedy wynikł spór o starszeństwo pomiędzy Gorzeńskim a kanclerzem Albertem Gądkowskim. Biskup Benedykt Izdbieński był, jak się wydaje, innego zdania i starszeństwo przyznał Gądkowskiemu (CP 39 k. 53v; AE X k. 5-9v).

¹⁰¹ CP 90 k. 353v-356v.

¹⁰² Gąsiorowski, L., *Rozprawa wyświęcająca historią zaprowadzenia kanonikatu doktora medycyny przy wszystkich kościołach katedralnych polskich*. Roczn. PTPN I (1860) s. 316-327.

¹⁰³ DK 325.

¹⁰⁴ Wizytacja ta wymienia pięć kanonikatów jako doktorskie: fundi Kaźmierz, Jankowo, Mosina, Studzieniec, Popowo (Okęcki, *Visitatio*, s. 32; zob. też CP 90 k. 366v).

w Poznaniu w XVI w. stałej prebendy zarezerwowanej dla kanoników doktorów medycyny. Niemniej w tym okresie było w kapitule kilkunastu medyków, a wśród nich także kilku pochodzenia nie-szlacheckiego, którzy zostali przyjęci jako doktorzy¹⁰⁵.

Obowiązki teologa i jurysty skupiały się wokół kaznodziejstwa, nauczania oraz pełnienia roli ekspertów i doradców biskupa. Kanonikaty te określano nieraz wręcz jako „*duas lecturas sive officia praedicatorum et lectiones in eadem Ecclesia*”¹⁰⁶. Teologa i jurystę zobowiązywano więc, by na przemian głosili w kościele katedralnym w niedzielę i święta kazania oraz, by każdy z nich trzy razy w tygodniu miał publiczne, godzinne wykłady z teologii lub prawa. W związku z tym zobowiązano ich do stałej rezydencji i to pod sankcją kar kościelnych, a w przypadku dłuższej nieobecności, ponad trzy miesiące, pod sankcją utraty beneficjum. Jeśli byli nieobecni z uzasadnionej przyczyny, lub gdyby chorowali mieli sami znaleźć godnego zastępcę¹⁰⁷.

Teolog i jurysta byli też ekspertami w swoich dziedzinach, z których rady korzystano szczególnie w okresie walki z rozszerzającym się w diecezji innowierstwem. Tak na przykład biskup Sebastian Branicki delegował w 1543 r. jurystę Jakuba Skrzatuskiego oraz teologa Jana Kruczka do zbadania sprawy plebena z Kaławy, podejrzanego o herezję i zawarcie związku małżeńskiego. W wyroku, jaki biskup wydał w tym samym roku na podejrzanego o herezję kuśnierza poznańskiego, Andrzeja Szwonika, wyraźnie zaznaczono, że oparto się w nim na radzie jurysty i teologa¹⁰⁸.

Z kanonikatem jurysty złączono nawet na pewien okres urząd inkwizytora. W 1555 r. kapituła wybrała na ten kanonikat, zaproponowanego jej przez biskupa Andrzeja Czarnkowskiego, przeora poznańskich dominikanów Pawła Sarbiniusa, który już od 1546 r. pełnił w diecezji urząd inkwizytora¹⁰⁹. W relacji z jego wyboru

¹⁰⁵ Na prebendzie kanonickiej f. Chwałkowo do roku 1506 – dr med. Mikołaj Dembnicki (CP 34 k. 21v); na kan. f. Łęki do roku 1512 – dr med. Wawrzyniec Grodzicki (AE V k. 44); na kan. f. Dakowy do 1517 r. – dr med. Maciej Grodzicki (CP 38 k. 59); na kan. f. Łęki do 1550 r. – dr med. Andrzej Grodzicki (CP 39 k. 42v); na kan. f. Łęki do 1517 r. – dr med. Leonard Pieczyhojski (AE VI k. 41); na kan. f. Krzesiny do 1518 r. – dr med. Maciej z Błonia (CP 35 k. 74); na kan. f. Pełczyn do 1547 r. – dr med. Kasper Zegrowski (CP 38 k. 156v); na archidiaconacie pszczyńskim do 1538 r. – dr med. Jan Bołęcki (DAP II s. 296); na kan. f. Gałowo do 1544 r. – dr med. Jan Wójcik (*Receptiones*, s. 29); na kan. f. Gałowo do 1567 r. – dr med. Feliks Chojeński (*Receptiones*, s. 45); na archid. warszawski do 1547 r. – dr med. Andrea de Valentinis oraz na tymże archid. do 1600 r. – dr med. Stanisław Fogelweder (DAP II s. 303).

¹⁰⁶ CP 90 k. 120.

¹⁰⁷ CP 90 k. 119v-122, 353v-356v.

¹⁰⁸ „*hanc nostram diffinitivam sententiam, quam de iurispritorum ac theologorum consilio et assensu ferrimus*” [...] (AE VIII k. 310-312v; zob. też DK 24).

¹⁰⁹ AE IX k. 29.

notariusz podkreślił, że w czasach szerzącej się herezji Sarbinus był najodpowiedniejszym kandydatem i dlatego został wybrany¹¹⁰.

Obowiązki doktora medycyny w poznańskiej kapitule nie zostały określone żadnym, znanym nam aktem prawnym, gdyż nie istniała osobna dla nich prebenda, nie było więc okazji, która zmuszałaby prawodawcę do konkretnego określenia obowiązków tych kanoników. Przyjmując doktorów medycyny zlecano im zapewne leczenie chorych członków kapituły, szczególnie tym medykom, którzy byli bardziej znani ze swojej praktyki. Prawdopodobnie jednak już od połowy XVI-tego stulecia kanonicy nie pełnili obowiązków lekarskich, skoro zaczęto angażować doktorów medycyny na specjalny etat lekarza kapitulnego. Przyznawano im częściowy udział w codziennych dystrybucjach, ale nie posiadali oni prebendy i do kapituły nie należeli¹¹¹.

Kanonikaty doktorskie były związane z ustaloną prebendą, ale także z pewnym urzędem i określonym obowiązkiem. W pewnym okresie połączono także kanonikat i prebendę kapitulną z urzędem biskupa pomocniczego, czyli jak to w XVI w. określano, z urzędem sufragana.

Do początków XVI w. sufraganami byli zakonnicy: w Poznaniu byli to dominikanie, franciszkanie lub bernardyni, pochodzący

¹¹⁰ CP 39 k. 168v-169v.

¹¹¹ Kapituła przyjmując w 1556 r. na urząd lekarza kapitulnego Jana Lamchoviusa dała mu następujące wynagrodzenie tygodniowe: 1 florena, 3 chleby oraz 3 chleby białe, tak jak kanonicy, miał też prawo do osobnego wynagrodzenia od leczonego kanonika za szczególną troskę. Lekarza zobowiązano do rezydencji i tylko jeden miesiąc w roku mógł być nieobecny. Mógł też leczyć innych chorych w Poznaniu i okolicy, ale wpraw miał troszczyć się o zdrowie kanoników (CP 40 k. 8). W XVI w. jako lekarze kapituły działali: – Dr med. Jan Lamchovius 1556-1562. W latach 1537-1547 był rektorem Akademii Lubrańskiego, w 1547 r. udał się na dalsze studia do Włoch, zmarł w 1562 r. (CP 39 k. 100v, CP 40 k. 8, CP 41 k. 107, DAP II s. 683), – Dr med. Stefan Micanus 1562-1579, wspomniany ok. 1538 r. jako prof. Akademii Lubrańskiego, wydał, w formie podręcznika, swoje wykłady z retoryki i dialektyki w 1559 r., później przedruki za granicą. W 1542 r. udał się na studia do Włoch, gdzie zrobił doktorat z medycyny. Był znany jako gorliwy stronnik kardynała Stanisława Hozjusza. Zmarł przed 13 IV 1579 r. (CP 41 k. 107, CP 44 k. 54, DAP II s. 683). – Dr med. Adam, syn Paulina, mieszczanin poznański. Jako lekarz kapitulny działał w 1583 r., prawdopodobnie tylko tymczasowo, gdyż nie ma jego urzędowego przyjęcia (CP 46 k. 21). – Dr med. Jan działał w 1586 r., brak jednak także wiadomości o jego urzędowym przyjęciu (CP 46 k. 137). – Dr med. Gallus Chraplewski 1587-1594. Kapituła przyjęła go na urząd po Micanusie, sąd należy przypuszczać, że lekarze działający w latach 1579-1587 działali tylko zastępczo. Chraplewski opuścił swój urząd i wyjechał z Poznania w 1594 r. (CP 46 k. 221, CP 48 k. 151). – Dr med. Tymoteusz Kijewski 1594-1596. Zmarł przed 4 VIII 1596 r. (CP 48 k. 151, 246). – Dr med. Kasper 1596-1598. Nie znany bliżej z nazwiska. Towarzyszył biskupowi Łukasowi Kościeleckiemu podczas jego kuracji w Karłowych Varach. Zmarł przed 1 I 1598 r. (CP 48 k. 246, 293, DAP II s. 103). – Dr med. Jan Chrościejewski od 1598 r., brak jednak o nim bliższych danych (CP 48 k. 293).

zawyczaj ze stanu plebejskiego. Ustawy rezerwujące dla szlachty dostęp do wyższych urzędów i godności kościelnych, spowodowały ustanie dobierania zakonników na sufraganów. Kapituły zaczęły się domagać przyznania im wpływu na wybór sufraganów i włączenia ich do grona kapitulnego. We Włocławku już od 1515 r. wchodzili oni w skład kapituły¹¹². W Gnieźnie prymas Jan Łaski przeznaczył dla nich na stałe prebendę kanoniczną fundi Strzałkowo w 1517 r.¹¹³.

Pierwszym sufraganem w Poznaniu, który wszedł w skład kapituły był Jakub Dziaduski z zakonu bernardynów. Otrzymał on 22 lutego 1541 r. po swoim bracie Janie Dziaduskim, kanonikat fundi Oporowo¹¹⁴. Biskup Benedykt Izdbieński, wzorujący się na zwyczaju panującym w Gnieźnie, postanowił, że w przyszłości sufragani będą wybierani z grona kapituły i przez biskupa zatwierdzani. Dla godnego utrzymania mieli na stałe posiadać kanonikat fundi Oporowo. Kapituła wyraziła 18 listopada 1547 r. zgodę¹¹⁵. Zwyczaj, na który Izdbieński się powołał, istniał w Gnieźnie od 1543 r. Tamtejsza kapituła zyskała wtedy od prymasa przywilej prezentowania ze swego grona trzech kandydatów na sufraganię. Podobnie było w Krakowie od 1546 r.¹¹⁶.

Kapituła poznańska dążyła do zwiększenia swoich prerogatyw i uzyskała od biskupa Łukasza Kościeleckiego przywilej wybierania swoich kandydatów na sufragana. Przywilej został w formie statutu kapitulnego wydany 7 lipca 1586 r. na posiedzeniu generalnym, na którym wybrano sufragana kanonika Jakuba Brzeźnickiego. Prebendą sufragana miał być odtąd kanonikat fundi Rogalin lub, jak zaznaczono, inny dostatniejszy¹¹⁷.

Od osobistego autorytetu poszczególnych sufraganów zależało, czy kapituła godziła się na zwiększenie ich dochodów oraz posunięcia w precedencji kapitulnej, czy też podkreślała ich podrzędne miejsce w jej gronie, chociaż byli oni na ogół prałatami. W latach 1549-1551 doszło na przykład do przykrego zatargu z sufraganem Jakubem Dziaduskim. Kapituła domagała się, by zachowując dawny i powszechny zwyczaj nosił on swój habit bernardyński¹¹⁸. W stosunku natomiast do sufragana Jakuba Brzeźnickiego zachowała postawę

¹¹² Librowski, *Kapituła włocławska*, s. 79; Chodyński S., *Biskupi sufragani włocławscy*, Włocławek 1906 s. 52.

¹¹³ Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 35.

¹¹⁴ *Receptiones*, s. 27.

¹¹⁵ CP 38 k. 170.

¹¹⁶ Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. 1 cz 1 s. 34-35; Czaplowski P., *Tytułamy episkopat w Polsce średniowiecznej*. Roczn. PTPN 40 (1913) s. 91-161, 43(1916) s. 67-163; DAP II s. 175-194.

¹¹⁷ CP 45 k. 45v-47v; CP 46 k. 183.

¹¹⁸ CP 39 k. 27, 62v, 86n.

pełnej zyczliwości. Zgodziła się więc w 1594 r. na inkorporowanie do sufraganii urzędu i prebendy archidiacona poznańskiego oraz dwóch kanonikatów: fundi Oporowo i Giecz. Ostatecznie jednak Brzeźnicki otrzymał tylko archidiaconię poznańską¹¹⁹.

Działalność sufraganów ograniczała się głównie do sprawowania liturgii w katedrze, w zastępstwie ordynariusza i na jego zlecenie. Kapituła ze swej strony domagała się, w oparciu o zwyczaj gnieźnieński, by sufragan odprawiał w katedrze msze św. pontyfikalne w uroczyste święta Pańskie i Matki Bożej, Poświęcenia Kościoła, Trójcy św., Objawienia, w Wielkim Tygodniu, w patronalne święto katedry, a także w czasie udzielanie święceń kapłańskich¹²⁰.

Od 1541 r. do końca tego stulecia należało do kapituły czterech sufraganów, którzy byli święceni na tytuł biskupstwa enneńskiego. Posiadali oni różne prebendy i godności kapitulne. Bernardyn Jakub Dziaduski (1540-1568) od 1541 r. posiadał kanonikat fundi Oporowo¹²¹. Doktor prawa Stanisław Szedziński (1568-1572) posiadał kanonikat fundi Oporowo¹²². Jan Węgorzewski, opat cysterski (1573-1586) posiadał kanonikat fundi Oporowo; wszystkie dochody z tej prebendy darował w 1573 r. wikariuszom katedralnym, a w 1580 r. zrezygnował zupełnie z jej posiadania¹²³. Doktor Jakub Brzeźnicki (1586-1604), do 1594 r. posiadał kanonikat fundi Rogalin, a od tego czasu aż do 1604 r. był prałatem archidiaconem poznańskim¹²⁴.

Kanonikat fundi Oporowo blisko 40 lat był w posiadaniu sufraganów i uznawano go do roku 1580 za związany z tym urzędem. Szedzińskiego przyjęto na podstawie, uzyskanego w 1557 r., pod „długich studiach” w Padwie, dyplomu doktora prawa. Traktowano go więc jako kanonika doktora i zobowiązano do głoszenia kazań, choć zwolniono go z wykładów¹²⁵. Natomiast Dziaduskiego i Węgorzewskiego przyjęto na podstawie wyvodu szlachectwa, i nie ma wiadomości, by z racji tego samego kanonikatu mieli pełnić jakiegokolwiek obowiązki doktorskie¹²⁶; nie ma także wiadomości, by Brzeźnicki pełnił w kapitule takie obowiązki. Jako mieszczanin mógł instalować się tylko na podstawie dyplomu doktorskiego, który ostatecznie przedstawił w 1575 r. W momencie nominacji na

¹¹⁹ CP 48 k. 147-149; *Receptiones*, s. 67.

¹²⁰ CP 38 k. 170-170v.

¹²¹ *Receptiones*, s. 27.

¹²² *Receptiones*, s. 47.

¹²³ *Receptiones*, s. 59; CP 43 A, k. 39.

¹²⁴ *Receptiones*, s. 67, 76.

¹²⁵ CP 42 A, k. 20v.

¹²⁶ AKH III s. 400, 434; *Receptiones*, s. 52.

sufraganię posiadał kanonikat fundi Rogalin, który nie był uważany za doktorski¹²⁷.

Pod koniec omawianego okresu, za sufraganii Brzeźnickiego, nie można już było zrealizować postulatu stałego kanonikatu, może dlatego, że wcześniejsza rezygnacja z prebendy fundi Oporowo przez Węgorzewskiego stworzyła trudną sytuację dla ponownego jej oddania nowemu sufraganowi. Prebendę tę posiadał aż do 1588 r. Andrzej Zbiewski¹²⁸. Samą koncepcję stałej prebendy próbowano zapewne ratować jeszcze przez złączenie z sufraganią prałatury archidiacona poznańskiego, ale okazało się to nieskuteczne. Niepowodzenie utrzymania stałej prebendy dla sufragana oraz decydującego wpływu kapituły na jego wybór uwidoczniło się już w połowie XVII w.¹²⁹.

2.3. Kanonicy „urodzeni”

Zwyczaj przyjmowania do kapituły tzw. „kanoników urodzonych” w metropolii gnieźnieńskiej datuje się już od średniowiecza. Najwięcej było ich w Krakowie i Gnieźnie. W samym Gnieźnie w XVI w. do takich kanoników zaliczano sześciu prałatów diecezjalnych i zakonnych, byli to: Opaci z Trzemeszna, Moglina i Łądu, archidiacon kamiński, prepozyci kolegiaty św. Jerzego i szpitala św. Jana w Gnieźnie. W Krakowie natomiast, aż siedem osób wchodziło na tej zasadzie do tamtejszej kapituły, a więc: opaci z Tyńca, Koprzywnicy, Sieciechowa, Jędrzejowa i Świętego Krzyża, prepozyt miechowski oraz krakowski starosta grodowy. W Płocku kanonikami „urodzonymi” byli: arcybiskup gnieźnieński i opat kanoników regularnych w Czerwińsku¹³⁰.

W katedrze poznańskiej „kanonicy urodzeni” obejmowali dwa kanonikaty. Z takiego przywileju korzystali: komandor joannitów poznańskich oraz opat benedyktynów lubińskich. Istniała jednak między nimi zasadnicza różnica. O ile komandor instalował się w kapitule na konkretny kanonikat i posiadał dlatego pełne prawa kanonickie, to opat obejmował jedynie stały kanonikat honorowy i instalował się na podstawie, bliżej nieokreślonej „starodawnej więzi braterskiej” pomiędzy opactwem lubińskim a kapitułą poznańską. Wspólne natomiast było dla nich to, że wchodziłi do kapituły z racji

¹²⁷ CP 43 A, k. 160v.

¹²⁸ *Receptiones*, s. 59.

¹²⁹ DAP II s. 176.

¹³⁰ K u m o r, *Dzieje ustroju*, s. 108; K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 110; *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, pod red. Z. C h e ł m i c k i e g o, t. 31/32 s. 243.

posiadania urzędu zupełnie nie związanego z kapitułą, a nawet z administracją diecezji. Kanonikat rezerwowany dla komandora joannitów poznańskich określano jako kanonikat św. Jana Jerozolimskiego, dawał on jego posiadaczom pełne prawa kapitulne. Pierwsza wiadomość o przyłączeniu, przez biskupa Arnolda II, prebendy kanonickiej do poznańskiego konwentu joannitów, pochodzi z roku 1201, w którym papież Innocenty III potwierdził ten akt darowizny¹³¹. Z tenoru dokumentu można wnioskować, że chodziło o prebendę istniejącą już przedtem w kapitule katedralnej. Dochód z przyłączonej prebendy joannici mogli, po wydzieleniu odpowiedniej części na utrzymanie wikariusza zastępcę, przeznaczyć na własne cele. Spowodowało to zupełne wtopienie prebendy w majątek własny konwentu.

W 1436 r. kapituła wezwała ówczesnego komandora Pradla do przedłożenia swych przywilejów na kanonikat w katedrze¹³². W XV i na początku XVI w. kanonikami byli każdorazowi plebani kościoła św. Jana: Piotr (1443), Paweł (1447-1450), Piotr (od 1450), Wincenty (1461-1465), Jakub (1465-1483), Michał (od 1484), Jakub z Gostynia (od 1494), Piotr (do 1510), Jakub z Pleszewa (od 1510)¹³³.

W akcie ugody z 1462 r. komandor Tomisław Chelmski zobowiązał się wydzielić plebanowi Wincentemu, z racji posiadania kanonikatu, dziesięciny z prebendy oraz zwiększyć jego dochód do 10 grzywien¹³⁴.

Według wykazu z 1510 r. kanonikat był przyłączony do plebanii św. Jana¹³⁵. Jeszcze w 1488 r. bezskutecznie starał się komandor o prawo instalacji¹³⁶. Natomiast już w dekreście kapitulnym z 8 marca 1529 r., dotyczącym dziesięciny z Kleszczewa, uznano ten kanonikat jako prebendę samego komandora¹³⁷. W latach 1432 oraz 1558 wspomina się o materialnych podstawach prebendy komandora¹³⁸. Pierwszym komandorem, który występował jako kanonik poznański był Jan Mierzewski¹³⁹. Odtąd przez cały wiek XVI kanonikat ten posiadali komandorzy i niezależnie od stopnia sterszeństwa otrzymywali w chórze miejsce po prałatach, a przed kanonikami¹⁴⁰.

¹³¹ KDWP I s. 47 nr 37, s. 96 nr 104; *Liber beneficiorum*, s. 55.

¹³² CP 28 k. 128v.

¹³³ AC 26 k. 98v; AC 29 k. 172; AC 31 k. 52; AC 36 k. 51v; AC 41k. 72; AC 44 k. 52; AC 61 k. 108; AC 87 k. 22v, 66; AE III k. 56; CP 29 k. 125; CP 30 k. 60; CP 32 k. 72.

¹³⁴ CP 42 k. 48v.

¹³⁵ AC 87 k. 22v, 66.

¹³⁶ CP 31 k. 136.

¹³⁷ CP 36 k. 98.

¹³⁸ CP 37 k. 7; CP 40 k. 235.

¹³⁹ CP 37 k. 36; AE VII k. 158v.

¹⁴⁰ DAP I s. 672.

Instalacja komadora miała charakter rycerskiego ceremoniału. Nie zobowiązywano komandora do przyjęcia święceń kapłańskich i kanonikat ten traktowano jako „kanonikat świecki”. Z ceremoniału instalacji wynika, że w komandorach widziała kapituła protektorów swoich praw. Przy wręczaniu im obnażonego miecza wypowiadano formułę: „Nie dajemy ci zaś ozdób duchownych, lecz ten miecz goły i obosieczny jako protektorowi i obrońcy naszemu, za jakiego cię uznajemy i przyjmujemy...”¹⁴¹. Na tej podstawie kanonik Dawid Poniatowski domagał się w 1540 r. od komandora Jakuba Brzozowca, aby odpowiednio do swego urzędu i braterskiego obowiązku ukarał Pawła Niebieskiego, który działał na szkodę kanonika. Komandor aresztował winnego, ale gdy więzień uciekł z aresztu, Poniatowski wezwał w 1543 r. komandora przed sąd biskupi. Brzozowiec został uwolniony z czynionych mu zarzutów, niemniej w sentencji wyroku stwierdzono, że komandor jako świecki współbrat winien być opiekunem dóbr Kościoła Poznańskiego. Komandor miał więc być dla kapituły czymś w rodzaju „brachium saeculare”. Brzozowiec jednak stwierdził w odpowiedzi, że takich obowiązków nie mógłby podjąć bez wielkich trudności i jedynie za zgodą króla, jako swego patrona i kolatora. Zarządził też od kapituły prawomocnego dokumentu, który nakładałby na niego tego rodzaju obowiązki¹⁴². Król Zygmunt Stary na interwencję Brzozowca wysłał list, w którym upomniął kapitułę, aby żadnych nowych obowiązków i ciężarów na komandora nie nakładała¹⁴³. Brzozowiec jednak miał spore zasługi wobec kapituły, skoro po jego śmierci zaznaczyła uchwalając aniwersarz, że wspólnie z nią ponosił ciężary kapitułne i katedralne¹⁴⁴. Widocznie więc korzystano z usług komandora; jeśli nie wprost z jego „miecza” to zapewne z powagi i koneksji, jakie komandor związany z dworem królewskim posiadał.

Kanonikat opata lubińskiego uznać trzeba za honorowy. Brak bowiem jakiegokolwiek śladu, aby był on związany z konkretną prebendą kapitułną, jak to było w przypadku komandorów. Przy instalacji opata lubińskiego powoływano się jedynie na starodawny zwyczaj, który opierał się na istniejącej pomiędzy kapitułą a opactwem bliżej nam nieznanym konfraterni. Charakterystyczne jest to, że z takiego przywileju nie korzystały cztery inne opactwa znajdujące się na terenie diecezji poznańskiej: Przemęt, Obra, Paradyż, Bledzew.

¹⁴¹ AKH III s. 421-428; Karwowski S., *Komandorya i kościół św. Jana Jerozolimskiego w Poznaniu*. Roczn. PTPN 36 (1909) s. 17.

¹⁴² AE VIII k. 127v, 132v, 283n, 305vn; *Liber beneficiorum*, s. 55-56; DK 285.

¹⁴³ Karwowski, *Komandorya*, s. 37.

¹⁴⁴ CP 39 k. 11v.

Wyróżnienie benedyktynów lubińskich, przed wymienionymi opactwami cysterskimi, było więc wyraźne.

Już podczas pierwszej znanej nam instalacji opata Tomasza, z 4 marca 1469 r., tytułem uzasadniającym tę czynność było „zachowanie starego zwyczaju”¹⁴⁵. Prawdopodobnie na skutek tej instalacji doszło do utrwalenia tego „zwyczaju” w formie przywileju wydanego przez biskupa Andrzeja Bnińskiego. Dokument taki przedstawił 28 czerwca 1529 r. opat Florian, prosząc o jego renowację z powodu zniszczenia pieczęci biskupiej. Przywilej Bnińskiego, za podstawę instalowania w katedrze opatów lubińskich, uznał braterski związek istniejący pomiędzy kapitułą a opactwem. Źródłem owego braterskiego związku należy szukać w samych początkach opactwa lubińskiego oraz reorganizacji pierwotnej kapituły katedralnej w okresie Kazimierza Odnowiciela¹⁴⁶.

Wznawiając przywilej Bnińskiego przyznano opatom wyjątkowo zaszczytne miejsce w chórze, bo nawet przed prałatami. Jednak już z pierwszej instalacji po wznowieniu przywileju Bnińskiego, której dokonano w 1529 r. wynika, że opatowi Florianowi przyznano wtedy drugie miejsce, a więc zaraz po prepozycie, ponieważ opata Floriana instalowano na najwyższym miejscu w lewym chórze, po północnej stronie kościoła¹⁴⁷. Instalacja w katedrze nie dawała opatom żadnych innych uprawnień poza precedencją; brak więc śladów jakiegokolwiek kapitulnej działalności opatów¹⁴⁸.

2.4. Kanonicy nadliczbowi

Kanonicy nadliczbowi czasem określani jako „canonici gratiales” posiadali uposażenie wydzielone z majątku biskupiego. Początkowo w XIII w. biskupi często korzystali z takiej formy wprowadzania do

¹⁴⁵ CP 38 k. 103; DAP I s. 671.

¹⁴⁶ CP 36 k. 103v; J. Nowacki przypuszczał, że ów starodawny związek zakorzeniony był w pamięci o przeniesieniu się części kapituły katedralnej „starego stylu” do Lubinia właśnie podczas reorganizacji, która miała się dokonać za Kazimierza Odnowiciela (DAP I s. 670). Zbigniew Perzanowski, który bardzo przekonująco wyjaśnił problem fundatora opactwa, nie zajął klarownego stanowiska wobec problemu związków benedyktynów lubińskich z katedrą i nie zinterpretował związanych z tym zagadnieniem wiadomości pochodzących z XV i XVI w. (zob.: *Opactwo benedyktyńskie – studia nad fundacją i rozwojem uposażenia w średniowieczu*. Wrocław 1978 s. 8-41).

¹⁴⁷ CP 36 k. 103-103v.

¹⁴⁸ Załączony tutaj wykaz opatów lubińskich z XVI w. uprawnionych do instalacji w katedrze poznańskiej został sporządzony na podstawie rękopisu lubińskiego: *Accessio Novissima*: Stanisław II (do 1505), Maciej III (1505-1510), Błażej z Garb (1510-1522) Mikołaj Wyleżyński (1522-1528), Florian z Krobi (1528-1530), Mikołaj Wyleżyński (1530-1535), Wawrzyniec z Młodzikowa (1535-1541), Paweł Chojnacki (1541-1570), bp Łukasz Kościelecki (1570-1578), Andrzej Chrzczonowski (1578-1588), Stanisław Kiszewski (1588-1604).

kapituły swoich ludzi. Gremium kapitulne niechętnie było tej formie rozdzielania łask biskupich przede wszystkim dlatego, że kanonicy gracjalni choć nie otrzymywali prebendy posiadali jednak wszystkie uprawnienia kapitulne, także prawo do udziału w codziennych dystrybucjach. Pomniejszały się w ten sposób dochody stałych prebendarzy¹⁴⁹. Tworzenie tego typu kanonikatu napotykało więc na opór kapituł. Już pod koniec XIII w, biskup poznański Jan II Nałęcz wydał statut zakazujący tworzenia nowych kanonikatów gracjalnych¹⁵⁰. Prawie w tym samym czasie podobną uchwałę wydano w Krakowie, a prawdopodobnie i w innych kapitułach metropolii gnieźnieńskiej. W XIV w. nie spotyka się już kanoników gracjalnych, pojawiają się jednak ponownie w XV w. Nazywano ich wtedy kanonikami nadliczbowymi – „supranumerarii”, podkreślając, że przy najbliższej okazji zwolnienia się normalnej prebendy kapitulnej biskupi winni im udzielić na nią prowizji¹⁵¹.

W poznańskiej kapitule w XVI w. dopiero pod koniec stulecia spotyka się dwóch kanoników nadliczbowych. W 1585 r. biskup Łukasz Kościelecki utworzył taki kanonikat dla Wawrzyńca Roguskiego. Kapituła przyjęła go do swojego grona jako kanonika nadliczbowego 1 kwietnia 1585 r. zaznaczając, że otrzymał on tę godność za zasługi wobec obecnego biskupa i jego poprzedników. Roguski zasłużył się przede wszystkim jako prawnik, prowadząc sprawę Kościoła w sądach świeckich. Podczas recepcji zaznaczono, że przyjęty kanonik mimo, że będzie posiadał prawa członka kapituły, to jednak w przydziałach będzie korzystał tylko z codziennych dystrybucji, prawdopodobnie więc nie zgodzono się, by uczestniczył w przydziale wsi prestymonialnych¹⁵².

Drugim kanonikiem nadliczbowym był przyjęty 30 czerwca 1599 r. benedykt Żaboklicki z Mazowsza, pleban w Brochowie i Leśnie oraz dziekan w Błoniu. Od biskupa Jana Tarnowskiego otrzymał on dziesięciny z Kiernozi i Sokołowa. Nie omieszkało to zaznaczyć w notatce instalacyjnej podając, że Żaboklicki „de mensa Domini Episcopi recipitur”, nie określono natomiast bliżej jego uprawnień kapitulnych¹⁵³.

¹⁴⁹ Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 88.

¹⁵⁰ W 1308 r. statut wyjaśnił następca Jana, biskup Andrzej Zaremba, trafnie określając niestały charakter kanonikatów gracjalnych: „quorum vis nascitur cum electo et desinit cum defuncto” (KDWP II s. 261 nr 918; zob. też: Fijałek, *Bibliografia ustawodawstwa kapitulnego*, s. CLVIII).

¹⁵¹ Jeszcze jednak w 1326 r. było w Krakowie 14 kanonikatów gracjalnych (Zachorowski, *Rozwój i ustrój kapituł*, s. 90; Korytkowski, *Pralaci i kanonicy*, t. 1 cz. 1 s. 108).

¹⁵² CP 46 k. 75v, 98v.

¹⁵³ CP 48 k. 317; *Receptiones*, s. 70.

W aktach kapitulnych tego okresu spotyka się też kilka razy wiadomości o tzw. kanoniku „ślepy” – *Canonicus Caecus* – „*quod iste residens a nemine videbatur*”. Był to kanonikat fikcyjny, stworzony tylko dla zgromadzenia pewnego zapasu pieniężnego, odkładanego z codziennych dytrybucji, z przeznaczeniem najczęściej na jakiś konkretny cel. Ze względu na trudne warunki, istnienie takiego ślepego kanonikatu czasem zawieszano¹⁵⁴.

Dla pełniejszego obrazu omawianej tu problematyki prałatur oraz kanonikatu w kapitule poznańskiej w XVI w. załączono wykaz prałatów i kanoników, uszeregowanych według posiadanych przez nich prebend. Dla okresu początkowego wykaz ten jest częściowo hipotetyczny, ponieważ został oparty na pośrednim wnioskowaniu. W oparciu o dane późniejsze, z okresu po 1532 r. (od tego roku była prowadzona specjalna księga instalacji, jednocześnie wskazująca poprzedniego posiadacza danej prebendy), można było ustalić, kto był jego poprzednikiem. Trzeba jednak uwzględnić, że było sporo przypadków kumulowania prebend i dlatego bez bardzo szczegółowych badań, głównie w oparciu o źródła o charakterze gospodarczym, nie można w sposób pewny określić posiadacza prebendy, o ile brak takiego określenia przy jego akcie instalacyjnym. Do roku 1632 fakt instalacji odnotowywano jedynie w księdze posiedzeń kapitulnych, gdzie notariusz bardzo rzadko podawał nazwę zajmowanego kanonikatu¹⁵⁵.

¹⁵⁴ CP 43 A, k. 223v.

¹⁵⁵ CP 82; AKH III 354-455; *Receptiones*, s. 1-71; CP 35-CP52.

**WYKAZ PRAŁATÓW I KANONIKÓW
POZNAŃSKIEJ KAPITUŁY KATEDRALNEJ W XVI W.
(według posiadanych prebend kapitulnych)**

Prepozyci

Mikołaj Krzycki ¹⁵⁶	27 XI	1497-1504
Paweł Szydłowski ¹⁵⁷	5 VII	1505-1506
Jan Łaski ¹⁵⁸	23 XI	1506-1512
Jan z Książąt Litewskich ¹⁵⁹	5 VI	1512-1520
Andrzej Krzycki ¹⁶⁰	16 I	1520-1523
Jan Łatałski ¹⁶¹	4 VI	1523-1525
Andrzej Krzycki ¹⁶²	14 XI	1525-1526
Jan Chojeński ¹⁶³	11 XII	1526-1535
Sebastian Opaleński ¹⁶⁴	14 V	1535-1538
Jan Zbąski ¹⁶⁵	11 II	1538-1541
Maciej Śliwnicki ¹⁶⁶	27 I	1542-1551 (+)
Adam Konarski ¹⁶⁷	3 II	1552-1562
Piotr Myszkowski ¹⁶⁸	23 VIII	1562-1564
Jan Kochanowski ¹⁶⁹	7 II	1564-1574
Jan Powodowski ¹⁷⁰	2 VI	1574-1585 (+)
Stanisław Gomoliński ¹⁷¹	15 III	1585-1600

¹⁵⁶ CP 32 k. 148v; CP 33 k. 4.

¹⁵⁷ AKH III s. 360.

¹⁵⁸ AKH III s. 361;

¹⁵⁹ AKH III s. 370.

¹⁶⁰ CP 35 k. 112v.

¹⁶¹ CP 35 k. 175v, 181v.

¹⁶² CP 36 k. 23v, 38.

¹⁶³ AKH III s. 384; CP 36 k. 62.

¹⁶⁴ CP 82 k. 9.

¹⁶⁵ AE VIII k. 64v: 11 II 1538 r. występuje już jako prepozyt nominat (CP 37 k. 135).

¹⁶⁶ *Receptiones*, 27.

¹⁶⁷ AKH III s. 410.

¹⁶⁸ *Receptiones*, s. 43.

¹⁶⁹ CP 82 k. 165.

¹⁷⁰ *Receptiones*, 53.

¹⁷¹ *Receptiones*, s. 61.

Dziekani

Jan Łukowski ¹⁷²	14 V	1491-1514 (+)
Andrzej Włościejewski ¹⁷³	8 VIII	1514-1514
Jan Górski ¹⁷⁴	14 X	1514-1518
Marcin Rambieski ¹⁷⁵	6 VI	1518-1528 (+)
Klaudiusz Bendykt Latałski ¹⁷⁶	8 I	1528-1536 (+)
Jan Zbąski ¹⁷⁷	19 X	1536-
Jan Wilamowski ¹⁷⁸		-1540 (+)
Andrzej Obrębski ¹⁷⁹	11 X	1540-1540
Andrzej Przeclawski ¹⁸⁰	20 X	1540-1571
Hieronim Chojeński ¹⁸¹	29 I	1571-1585 (+)
Jan Piotrowski ¹⁸²	8 I	1585-1591
Andrzej Kościelecki ¹⁸³	26 VIII	1591-1600 (+)

Archidiaconi poznańscy

Mikołaj Kotwicz ¹⁸⁴	23 XII	1493-1507 (+)
Jan Górski	30 VIII	1507-1514
Andrzej Włościejewski	7 X	1514-1517
Jan Górski	11 I	1518-1533 (+)
Grzegorz Snopek	28 IV	1533-1541 (+)
Maciej Śliwicki	1 XII	1541-1542
Maciej Łącki	27 I	1542-1545
Paweł Głogowski	13 X	1545-1550
Marcin Słap Dąbrowski	25 VI	1550-1550 (+)
Marcin Izdbieński z Ruśca	5 I	1551-1594 (+)
Jakub Brzeźnicki	27 VI	1594-1604 (+)

¹⁷² CP 32 k. 54; Koadjutorem Łukowskiego był w czasie od 6 VIII 1505 r. do 3 V 1512 r. Jan Krotowski (CP 33 k. 5); K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanonicy*, t. 2 s. 379.

¹⁷³ AKH III s. 373.

¹⁷⁴ AE V k. 129.

¹⁷⁵ CP 35 k. 84.

¹⁷⁶ CP 36 k. 83.

¹⁷⁷ AE VIII k. 2v; CP 37 k. 135; CP 82 k. 38.

¹⁷⁸ K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanonicy*, t. 4 s. 293; W aktach nie odnotowano instalacji Wilamowskiego.

¹⁷⁹ AE VIII k. 125v; CP 62 k. 70.

¹⁸⁰ *Receptiones*, s. 26.

¹⁸¹ CP 42 A, k. 72.

¹⁸² CP 46 k. 84v.

¹⁸³ *Receptiones*, s. 65; zmarł przed 6 III 1600 r.

¹⁸⁴ Wykaz archidiaconów poznańskich wg. J. Nowackiego (DAP II s. 293).

Kantorzy

Anzelm Łukowski ¹⁸⁵	18 I	1494-1547
Marcin Zbyszewski ¹⁸⁶	26 III	1547-1549 (+)
Prokop Broniewski ¹⁸⁷	10 VI	1549-1551
Franciszek Wysocki ¹⁸⁸	30 VIII	1551-1568 (+)
Jan Piotrowski ¹⁸⁹	2 X	1568-1573
Jan Konarski ¹⁹⁰	28 IX	1573-1574 (+)
Albert Gadomski ¹⁹¹	30 VIII	1574-1577
Feliks Pomorski ¹⁹²		1577-1579
Wawrzyniec Kierski ¹⁹³	12 X	1579-1593 (+)
Samuel Roguski ¹⁹⁴	24 VIII	1593-1595 (+)
Andrzej Czacki ¹⁹⁵	15 IV	1595-1612 (+)

Kustosze

Piotr z Opalenicy ¹⁹⁶	26 III	1500-1512
Jan z Opalenicy ¹⁹⁷	30 III	1512-1512
Sebastian Włoszakowski ¹⁹⁸	26 I	1516-1535
Jan Zbąski ¹⁹⁹	17 V	1535-1536

¹⁸⁵ CP 32 k. 48; koadjutorem Łukowskiego od 1540 do 1547 r. był Marcin Zbyszewski (CP 38 k. 12v, 20v).

¹⁸⁶ *Receptiones*, s. 31.

¹⁸⁷ *Receptiones*, s. 34.

¹⁸⁸ *Receptiones*, s. 35.

¹⁸⁹ *Receptiones*, s. 47.

¹⁹⁰ *Receptiones*, s. 53.

¹⁹¹ *Receptiones*, s. 54.

¹⁹² Kapituła nie uznała jego recepcji ze względu na braki formalne, a przede wszystkim ze względu na jego plebejskie pochodzenie (CP 44 k. 1v; CP 45 k. 17v).

¹⁹³ *Receptiones*, s. 56.

¹⁹⁴ *Receptiones*, s. 66.

¹⁹⁵ *Receptiones*, s. 67; Czacki zmarł 17 IX 1612 r., kantorę po nim otrzymał Andrzej Baranowski, jednak nie odnotowano jego instalacji (K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanoniacy*, t. 1 cz. 2 s. 147).

¹⁹⁶ CP 33 k. k. 10.

¹⁹⁷ CP 34 k. 125v.

¹⁹⁸ CP 35 k. 20; Brak wiadomości o rezygnacji Sebastiana Włoszakowskiego z kustodii oraz brak wiadomości o instalacji Sebastiana Opaleńskiego, jego ewentualnego następcy na tej prebendzie, należy tłumaczyć identycznością osoby. Sebastian Opaleński był synem Piotra, dziedzica Włoszakowic, co zdaje się tłumaczyć nazwanie Sebastiana w pewnym okresie nazwiskiem Włoszakowski. Przy recepcji Włoszakowskiego na kustodię poznańską odwołano się do jego wcześniejszej recepcji na prebendę kanoniacką. Rzeczywiście istnieje taki zapis recepcji Sebastiana Opaleńskiego, brak natomiast zapisu wcześniejszej recepcji dla Włoszakowskiego (AKH III s. 371; K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanoniacy*, t. 3 s. 155).

¹⁹⁹ CP 82 k. 11; Zbąski dostał kustodię po rezygnacji z niej przez Sebastiana Opaleńskiego.

Mikołaj Jaktorowski ²⁰⁰	21 X	1536-1539
Stanisław Wolski ²⁰¹	21 VII	1539-1540
Szymon Chabielski ²⁰²	8 IV	1540-1552 (+)
Stanisław Izdbieński z Ruśca ²⁰³	26 XI	1552-1552
Marcin Gałczyński ²⁰⁴	30 XII	1552-1573 (+)
Jan Piotrowski ²⁰⁵	24 IV	1573-
Jakub Brzeźnicki ²⁰⁶		-1578
Jan Gniński ²⁰⁷	3 XI	1578-1596 (+)
Łukasz Wydzierzewski ²⁰⁸	5 VII	1596-1610

Scholastycy

Jan Krotoski ²⁰⁹		1485-1505
Jan Lisowski ²¹⁰	25 V	1506-1511 (+)
Andrzej Krzycki ²¹¹	7 VI	1511-1519
Jan Rydzyński ²¹²	16 I	1520-1556
Jan Lawski ²¹³	1 V	1556-1568
Jan Powodowski ²¹⁴	18 VII	1568-1574
Stanisław Koniński ²¹⁵	19 VII	1574-1590 (+)
Stanisław Koluszkowski ²¹⁶	25 VIII	1590-1598 (+)
Piotr Rusiecki ²¹⁷	1 VII	1596-1611 (+)

²⁰⁰ Koadjutorem Jaktorowskiego był w latach 1537-1539 Stanisław Wolski (CP 82 k. 40, 47; AE VIII k. 10-11v).

²⁰¹ *Receptiones*, s. 24.

²⁰² *Receptiones*, s. 25.

²⁰³ *Receptiones*, s. 36; AE k. 77v.

²⁰⁴ AKH III s. 410; Gałczyński był koadjutorem kustosa Chabielskiego od 18 XI 1547 r. (CP 38 k. 170).

²⁰⁵ *Receptiones*, s. 52.

²⁰⁶ Brzeźnicki prawdopodobnie w ogóle się nie instalował na kustodię, bo wcześniej zrezygnował z niej na rzecz Jana Gnińskiego (CP 45 k. 6v).

²⁰⁷ CP 45 k. 6v-7.

²⁰⁸ *Receptiones*, s. 68, 80; Od 1610 r. koadjutorem Łukasza Wydzierzewskiego został Stanisław Wydzierzewski.

²⁰⁹ CP 30 k. 93; K o r y t k o w s k i, *Pralaci i kanonicy*, t. 2 s. 379; Od 6 VIII 1505 r. Krotoski został koadjutorem dziekana Jana Łukowskiego (CP 33 k. 5).

²¹⁰ AKH III s. 361.

²¹¹ CP 34 k. 101v.

²¹² CP 35 k. 113v.

²¹³ AKH III s. 413.

²¹⁴ CP 82 k. 178; *Receptiones*, s. 48.

²¹⁵ *Receptiones*, s. 54.

²¹⁶ *Receptiones*, s. 65.

²¹⁷ *Receptiones*, s. 68, 80.

Archidiakoni śremscy

Andrzej Lubieński ²¹⁸		1500-1502
Mikołaj Czepel	15 IV	1502-1516
Jan Rybieński	30 IV	1516-1518
Jan Biezdrowski	6 X	1518-1527
Szymon Chabielski	9 VI	1527-1540
Maciej Zieliński	15 III	1540-1540
Maciej Łącki	13 IV	1540-1542
Albert Kwiatkowski	13 II	1542-1553
Piotr Myszkowski	24 V	1553-1561
Andrzej Patrycy Nidecki	18 XI	1561-1566
Jan Kąkolewski	30 IX	1566-1588
Marcin Kołacki	11 I	1588-1608 (+)

Archidiakoni pszczewscy

Mikołaj Czepel ²¹⁹	26 II	1496-1502
Stanisław Zelik	22 XI	1502-1503
Andrzej Ciesielski	1 I	1504-1505 (+)
Jan Sławiński	4 V	1505-1529 (+)
Jan Boleński	17 III	1529-1538 (+)
Marcin Słap Dąbrowski	28 III	1538-1550 (+)
Wawrzyniec Kierski	30 VI	1550-1579
Feliks Pomorski	12 X	1579-1604 (+)

Archidiakoni warszawscy

Mikołaj Mniszewski ²²⁰	20 III	1479-1507 (+)
Piotr Sosnkowski		1507-1508
Jan Mrokowski	27 XI	1508-1523 (+)
Paweł Trąbski	19 II	1524-1538
Jan Łaski	21 III	1538-1540
Maciej z Jezowa	26 IV	1540-1546 (+)
Andrzej de Valentinis z Mutyny	15 V	1546-1547 (+)
Jakub Uchański	28 III	1547-1559
Jan Makowiecki	17 IV	1559-1569 (+)

²¹⁸ Wykaz archidiakonów śremskich według ustaleń J. Nowackiego w DAP II s. 295.

²¹⁹ Wykaz archidiakonów pszczewskich według ustaleń J. Nowackiego w DAP II s. 296.

²²⁰ Wykaz archidiakonów warszawskich według ustaleń J. Nowackiego w DAP II s. 303.

Franciszek Krasieński	27 VI	1569-1572
Stanisław Fogelweder	7 VII	1572-1600

Kanclerze

Albert Górski ²²¹	21 II	1495-1507 (+)
Andrzej Krzycki ²²²	7 VI	1507-1511
Jan Głowacki ²²³		-1511
Andrzej Ciesielski ²²⁴	30 VI	1511-1521
Jan Charbowski ²²⁵	16 I	1522-1531
Bartłomiej Gądkowski ²²⁶	31 V	1531-1554 (+)
Stanisław Warszawicki ²²⁷	8 II	1554-1568
Stanisław Ilowski ²²⁸	3 II	1568-1569
Albert Obornicki ²²⁹	16 V	1569-1595 (+)
Stanisław Romiszewski ²³⁰	5 VII	1595-1600

Kanonia fundi Chwałkowo

Mikołaj Czepel	1500-
Mikołaj Dembnicki	-1506
Jan Gwiazdowski	1506-1508
Mikołaj Łobocki	1508-1510
Jan Charbowski	1510-
Jan Lubowicki	1522-1524 (+)
Hieronim Bużeński	1542-1550
Paweł Głogowski	1550-1580 (+)
Marcin Nagorka	1580-1598
Kasper Herbert	1598-1606

Kanonia fundi Dakowy

Maciej Grodzicki	1495-1517 (+)
Walenty Kucharski	1517-1526 (+)

²²¹ CP 32 k. 76v.

²²² K o r y t k o w s k i, *Arcybiskupi*, t. 3 s. 7.

²²³ CP 34 k. 103.

²²⁴ CP 34 k. 102v-103.

²²⁵ CP 34 k. 151.

²²⁶ CP 36 k. 144.

²²⁷ *Receptiones*, s. 37.

²²⁸ *Receptiones*, s. 46.

²²⁹ *Receptiones*, s. 48.

²³⁰ *Receptiones*, s. 67, 70; Po rezygnacji Romiszewskiego na kancelarię instalował się 7 VIII 1600 r. Andrzej Łukomski.

Tomasz Woźnicki	1526-1527 (+)
Jan Rudnicki	1527-1536 (+)
Klemens Rudnicki	1536-1557
Jan Piotrowski	1557-1579 (+)
Albert Bronikowski	1579-1588 (+)
Wacław Włoszynowski	1588-1593 (+)
Albert Słupski	1593-1604

Kanonia fundi Dalabuszki

Mikołaj Suski	1498-1512 (+)
Bernard Wapowski	1512-
Andrzej Grodzicki	-1533
Marcin Święcicki	1533-1533 (+)
Piotr Gorzeński	1533-1555 (+)
Jan Przespolewski	1555-1564 (+)
Jan Niniński	1564-1583 (+)
Łukasz Wydzierzewski	1583-1596
Andrzej Gilczewski	1596-1603

Kanonia fundi Drożdzyce

Mikołaj Bedleński	1485-1515
Piotr Starzechowski	1515-1518
Feliks Gomoliński	1518-1553 (+)
Mikołaj Lasota	1553-1558 (+)
Albert Obornicki	1558-1583
Piotr Turzyński	1583-1590 (+)
Bartłomiej Młodziejewski	1590-1607 (+)

Kanonia fundi Dubin

Mikołaj Oleski	1496-1528 (+)
Mikołaj Jaktorowski	-1526
Łukasz Jankowski	1526-1530
Feliks Mirucki	1530-1541 (+)
Szymon Chabielski (senior)	1541-1543
Szymon Chabielski (junior)	1543-1574 (+)
Jan Gniński	1574-1586
Jan Kąkolewski	1586-1597
Maciej Lubiński	1597-1601

Kanonia fundi Gałowo

Tomasz Goczałkowski	1497-1525 (+)
Stanisław Łowęcki	1525-1534 (+)
Maciej Konarzewski	1534-1536
Jan Wójcik	1536-1544 (+)
Feliks Chojeński	1544-1567 (+)
Zygmunt Młodecki	-1567
Stanisław Kierski	1567-1574
Wawrzyniec Kierski	1574-1579
Piotr Nietązkowski	1579-1587 (+)
Piotr Rusiecki	1587-1597
Stanisław Grabia	1597-1631 (+)

Kanonia fundi Giecz

Jan Łaski	-1504
Jan Grochowicki	1504-1510
Jan Karnkowski	1510-1525
Jan Siekierzecki	1525-1531
Jan Zbąski	1531-1535
Sebastian Opaleński	1535-1535
Dawid Poniatowski	1535-1550 (+)
Jan Skrzetuszewski	1550-1566 (+)
Hieronim Chojeński	1566-1585 (+)
Michał Sławiński	1585-
Stanisław Śmigielski (koadiutor)	1601-

Kanonia fundi Glinka

Lampert Pniewski	-1508
Wawrzyniec Roźnowski	1508-1512 (+)
Jan Sobocki	-1512
Mikołaj Otuski	-1513 (+)
Albert Gwiazdowski	1513-
Jan Zdżarowski	-1551 (+)
Stanisław Rusiecki	1551-1567 (+)
Maciej Domaradzki	1567-1572 (+)
Mikołaj Tomicki -	1572-1574
Jan Piotrowski	1574-1591
Adam Rybski	1591-

Kanonia fundi Lubraniec (św. Stanisław)

Piotr Sosnkowski	1504-1516
Stanisław ze Strzelec	1516-1532 (+)
Kalixst Pniewski	1532-1533
Szymon Wysocki	1533-1543
Jakub Szyszyński	1543-1553 (+)
Jakub Łącki	1553-1576 (+)
Andrzej Dembski	1576-1580
Albert Strzałkowski	1580-1587 (+)
Andrzej Koszucki	1587-1597
Stanisław Skoroszewski	1597-1603 (+)

Kanonia fundi Jankowo

Anzelm Łukowski	-1515
Sędziwój Nojewski	1515-1518 (+)
Anzelm Łukowski	1518-1523
Tomasz Bederman	1523-1531 (+)
Jan Corvinus Kruczek	1531-1536 (+)
Benedykt Herberst	1563-1571
Gabriel Szadek	1571-1584 (+)
Jan Dziekciński	1584-1610 (+)

Kanonia fundi Jaszkowo

Piotr z Rąbina	-1502 (+)
Piotr Strzeżewski	1502-1509 (+)
Stanisław Borek	1509-1511
Mikołaj Jaktorowski	1511-1536
Andrzej Nadbor	1536-1547 (+)
Prokop Broniewski	1547-1551
Michał Skrzetuszewski	1551-1569 (+)
Andrzej Bieganowski	1569-1571 (+)
Jerzy Zadorski	1571-1572
Wincenty Kąkolewski	1572-1586
Stanisław Kąkolewski	1586-1611

Kanonia fundi Kaźmierz

Zygmunt Kamiński	-1525 (+)
Piotr Gorzewski	-1525
Grzegorz Snopek	1525-1527
Jakub Skrzetuski	1527-1544 (+)
(vacat)	1544-1546
Andrzej Dąbrowski	1546-
Paweł Sarbinusz	1555-1564 (+)
Mikołaj Grochowski	1564-1570 (+)
Feliks Pomorski	1570-
(vacat)	-1588
Piotr Lilia	1588-1606 (+)

Kanonia fundi Kijewo

Jan Krotowski	1494-1512
Bernard Wapowski	1512-1535 (+)
Jan Wilamowski	1535-
Jakub Wedelski	1536-1555 (+)
Jan Rzęskowski	1555-
Andrzej Roszkowski	-1572 (+)
Andrzej Czacki	1572-1595
Mikołaj Sławiński	1595-1605

Kanonia fundi Kórnik

Marcin Dąbrowski	-1515 (+)
Jan Wolski	1515-1545 (+)
Piotr Wolski	1545-
Stanisław Wolski	1583-1601

Kanonia fundi Krzesiny

Andrzej Łaski	1495-1512 (+)
Maciej z Błonia	1512-1518 (+)
Stanisław Przyborowski	1518-1547 (+)
Maciej Wargawski	1547-1559 (+)
Jan Zimliński	1559-
Jan Powodowski	1569-
Jan Ławski	1569-1571 (+)
Jakub Brzeźnicki	1571-
Jan Zimliński	-1579

Marek Przybiński	1579-1581 (+)
Marcin Przyborowski	1582-1611 (+)

Kanonia fundi Łęki

Wawrzyniec Grodzicki	-1512 (+)
Andrzej Krzycki	-1512
Leonard Pieczyhojski	1512-1518 (+)
Marcin Święcicki	1518-1533
Andrzej Grodzicki	1533-1550 (+)
Piotr Konecki	1550-1569 (+)
Łukasz Skarzyński	1569-1585 (+)
Hadrian Żernicki	1585-1615

Kanonia fundi św. Marcin

Mikołaj Czepel	-1518 (+)
Andrzej Malechowski	-1540 (+)
Piotr Pytowski	1540-1544
Franciszek Wysocki	1544-1569 (+)
Hieronim Smogulecki	1569-1577
Gabriel Wysocki	1577-1614 (+)

Kanonia fundi Mosina

Abraham Zbąski	-1500
Jan Opaleński	1500-1512
Piotr Opaleński	1512-
Jan Łacki	-1554 (+)
Stanisław Koniński	1554-1574
Jan Bronikowski	1574-
Andrzej Kościelecki	-1579
Jan Piotr Gądkowski	1579-1609

Kanonia fundi Nagradowice

Hieronim Drzewicki	1499-1505
Feliks Drzewicki	1505-1508 (+)
Walerian Drzewicki	1508-1510
Piotr Kunicki	1510-1529
Stanisław Słomowski	1529-1565
Hieronim Powodowski	1565-1569
Adam Przeciszewski	1569-1603

Kanoniam fundi Oporowo

Mikołaj Czacki	-1502 (+)
Erazm Vitellus	1502-1509
Jan Łacki	1510-
Jan Dziaduski	1537-1541
Jakub Dziaduski	1541-1568 (+)
Stanisław Szedziński	1568-1573 (+)
Jan Węgorzewski	1573-1580
Andrzej Zbiewski	1580-1588
Jerzy Sułkowski	1588-1603 (+)

Kanoniam fundi Pełczyn

Klemens z Piotrkowa	1498-1507 (+)
Jakub Staszkowski	-1512
Andrzej Ciesielski	1512-
Julian Chełmski	-1518
Kasper Żegrowski	1518-1547 (+)
Mikołaj Łocka	1547-
Marcin Izdbieński (Rusiecki)	1547-1551
Bartłomiej Siekierzecki	1551-1569 (+)
Jerzy Rosnowski	1569-1572
Jan Rosnowski	1572-1581
Jan Kościelecki	1581-
Stanisław Kluczewski	1581-1616 (+)

Kanoniam fundi Popowo

Wawrzyniec Włociejewski	1505-
Andrzej Naramowski	1506-
Jan Siekierzecki	-1531
Benedykt Izdbieński	1531-1546
Michał Skrzetuszewski	1546-1551
Andrzej Krajewski	1551-1573 (+)
Jerzy Zadorski	1573-1604 (+)

Kanoniam fundi Przysieka

Władysław de Blamborzec	-1503
Stanisław Baruchowski	1503-1504 (+)
Mikołaj Krzycki	-1504
Piotr Tomicki	1504-1520

Piotr Kopaczewski	1520-1554 (+)
Albert Rudnicki	1554-1567 (+)
Mikołaj Grochowski	1567-1572 (+)
Maciej Walowski	1572-1581 (+)
Albert Baranowski	1581-1583
Adam Leśniewski	1583-1641 (+)

Kanonia fundi Rogalin

Stefan Rysiński	1494-1507 (+)
Stanisław Górecki	1507-1525 (+)
Piotr Rydzyński	1525-1558
Jan Powodowski	1558-
Jakub Brzeźnicki	1586-1594
Wawrzyniec Gembicki	1594-1596
Stanisław Krzycki	1596-1604

Kanonia fundi Rogoźno

Jan Konarski	1499-1503
Tomasz Roźnowski	1503-1540 (+)
Stanisław Szyszkowski	1540-
Andrzej Czarnkowski	1540-1549
Krzysztof Dunin	1549-
Stanisław Szyszkowski	-1568 (+)
Gabriel Brzeski	1570-1571 (+)
Erazm Starecki	1571-1587 (+)
Jan Domaniewski	1587-1590
Jakub Zdźarówski	1590-1616 (+)

Kanonia fundi Rokietnica

Job Roszkowski	-1532
Feliks Naropiński	1532-1542 (+)
Maciej Zieleński	1542-1550
Bartłomiej Zieleński	1550-1558
Maciej Zadorski	1558-1559
Szymon Lugowski	1559-1567
Zygmunt Młodecki	1567-1577 (+)
Erazm Starecki	1568-
Albert Bieganowski	1577-1605 (+)

Kanonia fundi Splawie

Jan Latałski	1495-1516
Benedykt Latałski	1516-1530
Jan Skrzetuszewski	- 1530-1550
Stanisław Staręcki	1550-1573 (+)
Mikołaj Koniecpolski	1573-1580
Wawrzyniec Jackowski	1580-1583 (+)
Mikołaj Bagiński	1583-1602 (+)

Kanonia fundi Studzieniec

Mikołaj Kościelecki	-1507
Bodzanta Komornicki	1507-1513
Andrzej Morawski	1513-
Andrzej Ciesielski	-1514
Michał Ciesielski	1514-1515 (+)
Jan Konarski	1515-
Benedykt Izdbieński	1517-1531
Jan Siekierzecki	1531-1531
Piotr Zakrzewski	1532-1555
Albert Włoskiejewski	1555-1560 (+)
Wawrzyniec Modliszewski	1560-1589 (+)
Maciej Popowski	1589-1593
Adam Swinarski	1593-1603

Kanonia fundi Śródka

Jan Górski	-1507
Jan Ciesielski	1507-1510
Tomasz Wilkowski	1511-1515
Szymon Wysocki	1515-1517
Jan Handa	1517-1521
Jan Łaski	-1521
Maciej Mileski	1521-1544 (+)
Paweł Głogowski	1544-
Jan Szyszkowski	1543-1548
Maciej Szyszkowski	1548-1558
Hieronim Chojeński	1558-1566
Jan Konarski	1566-1574 (+)
Albert Żabiński	1574-1576
Benedykt Gorzyński	1576-1593 (+)
Marcin Mirucki	1593-1623 (+)

Kanonia fundi Tarnowo

Jan Łukowski	-1514 (+)
Jan Charbowski	1514-1515
Andrzej Włościejewski	1515-
Piotr Sosnkowski	-1516
Mikołaj Domanikowski	1516-1525 (+)
Szymon Chabielski	1525-1536
Jan Jakimowski	1536-1553 (+)
Jan Maczinski	1553-
Erazm Mieliński	1556-1580 (+)
Piotr Tyliński	1580-1587
Albert Bieliński	1587-1595
Stanisław Radecki	1595-1630 (+)

Kanonia fundi Winiary

Albert Pakosławski	1497-1520 (+)
Andrzej Krzycki	1520-1525
Andrzej Zebrzydowski	1525-1530
Jan Kąkolewski	1530-1565 (+)
Albert Winiecki (koadiutor)	1556-
Jerzy Rosnowski	1565-1570
Michał Sławieński	1570-1585
Adam Rybski	1585-1591
Jan Chociszewski	1591-1598
Jakub Prądzewski	1598-1600 (+)

Kanonia fundi Wyskoć

Klemens Piotrkowski	-1507
Andrzej Ciesielski	1507-
Szymon Chabielski	-1527
Stanisław Lipowiec	1527-1528
Feliks Naropiński	1528-1532
Job Roszkowski	1532-1533
Stanisław Objeziński	1533-1563 (+)
Hieronim Chojeński	1563-
Piotr Gwiazdowski	1563-1624 (+)

Kanonia fundi Żegowo (św. Mikołaj)

Andrzej Gołuchowski	-1504 (+)
Andrzej Krzycki	1504-1515
Jan Zambocki	1515-1527 (+)
Marcin Goryński	-1527
Sebastian Włoszakowski (Opaleński?)	1527-1530
Paweł Howiecki	1530-1536 (+)
Jan Wójcik	-1536
Andrzej Przeclawski	1536-1540
Andrzej Obrębski	1540-1541 (+)
Bonawentura Chobieński	1541-1558 (+)
Jan Bieliński	1558-1568
Hieronim Powodowski	1568-1603

Kanonia fundi Zegrze

Albert Grodzieński	-1512
Jan Rybieński	1512-
Stanisław Borek	-1546
Jan Dembnicki (koadiutor od 1543)	1546-
Tomasz Piotrowski	-1572 (+)
Marek Podoski	1572-1600 (+)

Kanonia św. Jana (Komandoria)

Jakub z Gostynia (pleban)	1494-
Piotr (pleban)	-1510
Jakub z Pleszewa (pleban)	1510-
Jan Mierzewski (kom)	1521-1535
Jakub Brzozowiec (kom)	1535-1549
Andrzej Węgorzewski (kom)	1549-1558
Stanisław Mężyk (kom)	1558-1566
Stanisław Czarnkowski (kom)	1567-1580
Adam Czarnkowski (kom)	1580-1586
Stanisław Sobocki	1586-1589
Mikołaj Wolski (kom)	1589-1600